

KULTÚRA

ROČNÍK X. – č. 19

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

21. NOVEMBRA 2007

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Výzdoba chrámov bola od počiatku kresťanstva dôležitým pastoračným činiteľom. V katakombách sa z najstarších čias zachovala výzdoba stien a stropov: Kristus, anjeli, ryba, kríž, loď a pod. Neskôr, keď niektorí pohanskí cisári povolili stavať chrámy, pred r. 312 začali sa používať staré antické techniky vyobrazenia: maľba a mozaika. Z prelomu 1. tisícročia sa zachovala krásna pamiatka v Carihrade – Justinianova H a g i a Sophia (Chrám Božej múdrosti).

Keď za Rastislava prišla na naše územie na jeho žiadosť Misia solúnskych bratov, v založenej misijnej teologickej škole prednášali aj sakrálnu architektúru. Po ustanovení Metoda za biskupa a následného povýšenia na arcibiskupa Veľkej Moravy a Svätoplukovej územnej expanzie začalo sa preveľmi šíriť aj katolícke pravoverné náboženstvo na konto starého – tu zakoreného ariánstva. V mestách stavali z kameňa chrámy (rotundy) a na dedinách z dreva. Zo 14. storočia sa v Česku zachoval aj stavebný kánon pre obidva obrady: „Cierkev je ze dřeva a kostel z kamene stavěný!“. Čo bolo predtým za jednotlivých misií (íroškótskej, nemeckej a grécko-dalmátskej) postavené, to sa používalo ďalej.

Vzhľadom na pustošivé vojny pred rokom 1 000 a po ňom veľa sa nám nezachovalo, iba pár rotúnd nad zemou a pod zemou (základy), po drevených nezostala ani stopa. Navyše grécky kultúrny vplyv v starom Uhorsku ešte aj po rozdelení cirkvi (1 050) bol aktívny, ale slabol a po dobytí Balkánu Turkami zanikol. Aká bola výzdoba rotúnd, to nachádzame v reliktoch – bola to maľba nástenná a stropná. Uskutočňovala sa podľa vtedajšieho kánonu. V drevených – vzhľadom na praslovanskú záľubu v spracovaní lipového dreva – predpokladáme drevorezbu: sochy a basreliéfy. Na Horehroní v gréckokatolíckych dedinách sa zachovala prastará tradícia: ikonostasy pred kňazištom boli ozdobené rezbami. Preto tam aj ikonostas ešte za 1. ČSR starí veriaci nazývali r e z b a.

V časoch panovníčky Márie Terézie, po erigovaní Mukačevského biskupstva, na jej príkaz patróni chrámov sa mali postarať o stavby chrámov z kameňa a tehly. Iba v okrajových horských oblastiach, kde nebolo patrónov, veriaci si naďalej budovali svoje „cerkvi“ z dostupného lesného materiálu (smrek a jedľa). Časť z nich sa nám – „ukážky“ – sa zachovala a ako kultúrne pamiatky je renovovaná so štátnou podporou.

Pretože v tom čase po deleniach Poľska Halíč pripadla pod našu monarchiu, do drevených chrámov privážali do horských „cerkvi“ drevené ikony, ba aj celé ikonostasy. Nemali veľkú umeleckú cenu, ale veriacim postačovali. V murovaných chrámoch patróni presadzovali (aj platili) nástennú maľbu a namiesto drevených ikon na ikonostasoch umiestňovali obrazy na plátne, plechu alebo na tenkých zglejnených doskách. Vzory boli bežné ako v celej Európe. Ženské svätice, vrátane Matky Božej, neraz mali predlohu v patronátových šľachtických. V tom čase už boli zalo-

žené a rozvíjané maliarske školy, ba aj akadémie. V Mukačevskom a Prešovskom biskupstve vynikli títo maliari: Fencík, Holovčák, Mihál, Čmil, Silvaj, Hriňák, Virák, Izaj, Ijas; z poslednej skupiny: Bokšaj, Erdéli, Hrabovskij, Hrabar, Novák, Fencík, Jordán, Millý a žijúci Mikuláš Klimčák.

Po rehabilitácii Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v r. 1990 veriaci si začali stavať nové murované chrámy a chceli tam mať drevené ikony ako na stenách, tak aj na ikonostase. Na niektorých je aj nástenná maľba (Klimčák). V Ríme pri obhajobe zlikvidovanej gréckokatolíckej cirkvi v ČSR vynikol jediný veľký jej obranca – prof. Michal Lacko. Vatikán si pri kontakte s ním uvedomil, že na Slovensku sú v tejto cirkvi aj Slováci. Dovtedy to Prešov utajoval. M. Lacko

navyšou poukázal, že Rusíni sa preveľmi – čo do počtu – umenšili odchodom na ukrajinskú Volyň a najmä do českého pohraničia. Asimilácia nastala po priemyselní východného Slovenska, budovaním stredného odborného školstva a budovaním prefabrikovaných sídlisk. Tam časť Rusínov zakotvila a sa vzhľadom na malé množstvo postupne asimilovala. Je to proces, ktorý ich pohltil ako minoritu nielen na Slovensku, ale najmä v Čechách a v zámorí. To postihlo aj Slovákov v emigrácii. Keď sa raz kardinál pre východné cirkvi – Eugen Tisserant spýtal prof. Lacka, či by mu nemohol aspoň jedného Slováka – gréckokatolíka predstaviť, o. Lacko s rozžiarenou tvárou mu vraví: „Veď stojíš pred Vami!“ (Ecco, mi!).

(Pokračovanie na 2. strane)

Mikuláš Klimčák: Patrónka Slovenska

Ikona ožíva

Bolo to dávno, krátko po páde komunizmu, keď som v istom renomovanom nemeckom časopise našiel farebne vyobrazenú mapku Európy, na ktorej boli červenými hviezdami znázornené potenciálne ohniská napätia a konfliktov. Na tom by nebolo nič prekvapivé. Veď za desaťročia komunistického „internacionalizmu“ sa toho medzi národmi nahromadilo dosť. Prekvapilo ma však, že najväčšiu hviezdu tejto mapky autori neumiestnili niekde na Balkáne, ale – čuduj sa svete – v Strednej Európe, ba rovno na slovensko-maďarských hraniciach. Pamätám si, že ma tento fakt mimoriadne prekvapil, lebo sám som cítil ako naliehavejšie krivdy, ktoré sa kumulovali omnoho južnejšie.

Autori nemeckej mapky však zaiste vedeli viac ako ja. Ba neváhali sa zahrať tak trochu aj na prorokov, lebo napriek sporom o Vodné dielo Gabčíkovo – Nagymaros, či v súčasnosti napriek maďarským gardám a otváraní Benešových de-

Vzt'ahy

TEODOR KRIŽKA

krétov, i sporné otázky sú stále pod kontrolou rozumu oboch strán a neprerástli podobu „povinných tančekov“, ktoré postihli najmä politikov nášho južného suseda a radikalizujúcich sa durayovcov, ktorí sa zmocnili vedenia SMK. Som dokonca presvedčený, že akýkoľvek horúci konflikt by v konečnom dôsledku poškodil najmä Maďarskú republiku, aj keď tá sa cíti silná najmä vďaka zahraničnému lobingu. Napriek tomu som presvedčený, že každý konflikt, ak nie korunovaný úsilím o rozumné riešenie, ale je výsledkom slepej vášne, nepatrí do Strednej Európy. Dokonca ani vtedy, ak by bol motivovaný najušľachtilejším úsilím o nápravu krivd. Lebo ten, kto sa pokúša krivdy naprávať, usiluje sa hľadiť, aby nepáchal krivdy nové. To sa týka všetkého, i pomerov nastolených ako dôsledok krvavej vojny, i zápasu o národnú identitu. Nik nemôže existovať dlhodobo bezkonfliktne na úkor druhého, ani majorita nad menšinou, ani menšina opierajúca sa o tlak medzinárodného spoločenstva nad majoritou. Myslím si, že pre spolužitie Slovákov a Maďarov je potrebné budovať nielen základy vzájomnej ostrážitej koexistencie, ale kanály vzájomnej dôvery. Tá sa sotva dosiahne obnovou demograficky dávno prekonaného stavu národnostného zloženia, dokonca návratu mocenských pomerov spred mnohých desaťročí. To, čo predvádzali maďarskí poslanci Nitrianskeho samosprávneho kraja v minulom volebnom období potvrdilo, že takéto víťazstvo je ozaj Pyrhovo.

Na radikalizácii SMK však vidím predsa len čosi pozitívne. Som presvedčený, že sa spamätajú jednoduchí občania maďarskej národnosti, z ktorých veľká časť je rómskeho pôvodu, a nevyberú si natrvalo jazyk nátlaku a konfrontácie. Oni totiž najlepšie vedia, že život v uzavretom maďarskom gete je pre nich ekonomicky, ale i kultúrne nevýhodný.

Bol som ešte malý, keď k nám na dvere v Košiciach klopávali Maďari, ktorí po povodni stratili strechu nad hlavou. Moji rodičia im dali zo svojho mála všetko, čo sa len dalo. A takto postupovali stovky iných Slovákov, ktorí nevnímali národnosť núdznych, ale ich ľudské utrpenie. Som presvedčený, že v tom je budúcnosť vzťahov – vo vzájomnej solidarite, v úcte a dôstojnosti spolužitia, ktoré bude vystavané na univerzálnych kresťanských hodnotách, nie na šovinizme hŕstky dobrodruhov.

www.kultura-fb.sk

Hoci obdobie industriálnej spoločnosti a ekonomiky neustratilo svoju silu, prechádza ľudstvo do novej fázy spoločenského vývoja, keď nastúpila postindustriálna civilizácia. V literatúre a praxi sa používajú pre ňu rozličné pomenovania. Postupne sa udomácňuje a začína prevládať názov vedomostná (znalostná) spoločnosť a ekonomika.

Nová spoločnosť a ekonomika sa vyznačujú predovšetkým tým, že v ich rozvoji sa dostáva do úzadia hmota (materiálna podstata zdrojov) a hlavným faktorom sa stávajú nehmotné vstupy, t. j. vedomosti, založené najmä na vzdelaní a využívaní vedeckých poznatkov.

Rešpektovanie týchto moderných trendov vo vývoji spoločnosti a ekonomiky vyspelého sveta je životne dôležité pre Slovensko. Je to jediná cesta, aby sme úspešne obstáli v medzinárodnej súťaži a dosiahli vysokú ekonomickú a sociálnu úroveň porovnateľnú s vyspelými štátmi.

Ak sa pozrieme na vývoj, ktorým prešli na Slovensku za uplynulých osemdesiat rokov hlavné piliere formujúce novú civilizáciu a na úroveň, na akej sa nachádzajú v súčasnosti vzdelávanie, veda a výskum v porovnaní s najvyspelejšími štátmi, ale aj so štátmi ekonomicky nám blízkymi, zistíme, že v týchto oblastiach máme nedostatky, a preto s týmto ich stavom nemôžeme byť vôbec spokojní.

Jedným z rozhodujúcich základov vedomostnej spoločnosti a rozvoja ekonomiky sú veda, výskum, vývoja a inovácie. „Ak investujeme do vedy“, povedal komisár EÚ pre vedu a výskum Philippe Busquin, „ide o investície zajtrajška a o zamestnanosť pozajtrajška“.

Tieto aktivity utrpeli na Slovensku v rámci ekonomickej transformácie veľkú ujmu, pritom sa naďalej zanedbávajú. Preto v porovnaní so svetom sme v nich značne pozadu.

Neutešený stav personálneho a finančného zabezpečenia výskumu, vývoja a inovácií

Slovensko veľmi zaostáva v relatívnom počte pracovníkov výskumu a vývoja na 1 000 zamestnancov. Kým u nás bol tento ukazovateľ r. 2003 - 5,1 a r. 2004 - 5,4, v EÚ 15 vykazoval r. 2003 - 10,5 a v EÚ 25 - 9,8 pracovníkov. Nadpriemerný počet (voči priemeru EÚ 15) má v tomto ukazovateli Fínsko - 21,8 a Japonsko - 13,2.

Výrazný rozdiel je v počte výskumníkov pripadajúcich na 1 000 všetkých pracovníkov, teda v ukazovateli, ktorý sa najčastejšie používa pre medzinárodné porovnanie počtu ľudských zdrojov aktívnych vo výskume a vývoji. Na Slovensku mal tento ukazovateľ hodnotu r. 2003 - 3,7 a r. 2004 - 4, pritom priemer EÚ 15

MIKULÁŠ SEDLÁK

Stagnujeme

Macošský prístup k budovaniu pilierov vedmostnej spoločnosti

predstavoval r. 2003 - 5,9 a EÚ 25 - 5,5. Nadpriemernú úroveň dosahovalo Fínsko - 15,9, Japonsko - 10,1 a USA - 9,1.

Hlavným indikátorom podpory vedy a výskumu je percentuálny podiel investovaný z hrubého domáceho produktu do týchto činností danej krajiny.

Výskum vynakladaných ročných finančných prostriedkov na výskum a vývoj z HDP sa ocitame na poslednom mieste štátov únie, keď ich podiel činil r. 2004 - 0,525%, r. 2005 - 0,51% a r. 2006 bol v podstate na rovnakej úrovni. Priemer za EÚ 15 bol však r. 2004 - 1,95% a za EÚ 25 - 1,90%. Podielom na HDP boli r. 2004 z európskych štátov na najvyššom stupni Švédsko - 3,74% a Fínsko - 3,51%. Za priemerom EÚ zaostávajú nové členské štáty, z ktorých viaceré sú na tom oveľa lepšie ako Slovensko. Slovensko má 1,61%, Česko 1,28%, Maďarsko 0,89%.

Vo výdavkoch na výskum a vývoj nie je v náležitom postavení ani Európska únia, ktorej priemer od r. 2000 viacemnej stagnuje. Je pozadu za svojimi konkurentmi, t. j. za USA, ktorých podiel na HDP bol r. 2003 - 2,59% a za Japonskom s hodnotou 3,15% HDP.

Negatívnym javom vo financovaní výskumu a vývoja na Slovensku je štruktúra finančných zdrojov vynakladaných na ne, t. j. ich pomer zo štátneho rozpočtu a zo súkromnej sféry. V tom sa zásadne odlišujeme od vyspelých štátov. Zatiaľ čo podiel štátneho rozpočtu na celkových výdavkoch na výskum a vývoj predstavoval u nás r. 2004 - 57,0%, činil tento v EÚ 15 - 34,7%, v EÚ 25 - 35,5%, v USA - 31,0% a v Japonsku iba 17,7%. Zo susediacich štátov malo vyššie percento Poľsko 62,7%, nižšie Maďarsko 51,3% a Česko 41,9%.

Merateľným prejavom pokroku ľudstva sú inovácie. Pri nich ide predovšetkým o počet a o zavádzanie inovácií do praxe a taktiež o ich finančné zabezpečenie. V tomto ohľade mimoriadne zaostávame.

V počte inovácií a ich zavádzaní do praxe pohybuje sa v medzinárodných štatistikách na posledných priečkach. Preto Európska komisia vyzvala slovenské úrady, aby venovali inováciám a novým technológiám, ako aj ich prepojeniu so vzdelaním väčšiu pozornosť.

Podľa indexu inovačnej schopnosti, t. j. podľa indexu výdavkov na inovácie, ktorý zverejnila Európska komisia vo februári 2006, boli sme v rebríčku dvad-

siatich piatich krajín únie na 22. mieste a spomedzi všetkých 33 skúmaných krajín na 30. mieste s indexom 0,21.

Predpoklady rozvoja výskumu, vývoja a inovácií

Dnes si žiadny štát, ktorý chce formovať ekonomickú stratégiu na základe znalostí, nemôže dovoliť zabúdať na budovanie vlastných kapacít vo vede a technológiách. Je to všeobecne platná požiadavka, ale ako vyplýva z analýzy stavu výskumu, vývoja a inovácií na Slovensku, platí zvlášť pre nás, pretože v rozvíjaní týchto strategických činností sme veľmi málo vykonali a nachádzame sa len na počiatku plnenia tejto úlohy. Hoci príčin nášho prenikavého zaostávania je viac, určite má pravdu Shigea Katsu, viceprezident Svetovej banky, ktorý v súvislosti s kladením základov znalostných ekonomík v niektorých stredo- európskych štátoch, vrátane Slovenska, sa vyjadril, že „jedným z problémov je nízka úroveň výdavkov na výskum a vývoj, ktorá nedosahuje ani percento HDP“.

Ak sa má zmeniť postavenie našej vedy a výskumu v záujme vytvárania znalostnej spoločnosti a ekonomiky, je nevyhnutné čo najskôr riešiť predovšetkým nesmierny deficit ich financovania. Pre zaostávajúce štáty EÚ a samozrejme pre Slovensko musí byť v tom kompasom Lisabonská stratégia, ktorá stanovila priemerné výdavky na výskum a vývoj do r. 2010 vo výške 3,0% HDP.

Cieľ Lisabonskej stratégie, týkajúci sa výdavkov na výskum a vývoj Slovenska do r. 2010, stanovila predošlá vláda SR vo výške 1,8% HDP. Podľa môjho názoru, čo som aj publikoval, nie je to vôbec postačujúce. Vzhľadom na prioritu uvedených aktivít mal by sa priblížiť ich podiel k 2,5% HDP. V tomto prípade je nevyhnutné zvýšiť váhu a zodpovedajúce financovanie výskumu osobitne na vysokých školách a v SAV.

Návrh dlhodobého zamerania štátnej vednej a technologickej politiky po roku 2015 z 23. februára 2007, ktorý vypracovalo MŠ SR, predpokladá rast výdavkov „na vedu a techniku“ do r. 2010 len vo výške 0,994% HDP a do r. 2015 - 1,8%. To je slimačí trend, ktorý nezabezpečí budovanie novej civilizácie.

Shigea Katsu poukazuje i na to, že „rovako dôležité je, odkiaľ prostriedky pochádzajú“. Uvádza, že „dve tretiny

výdavkov na vedu v niekdajších centrálne plánovaných ekonomikách Európy sú od vlád. V západnej Európe je tento pomer opačný, keď na súkromný sektor pripadá 65-70 percent celkovej sumy“.

Z toho vyplýva, že zvlášť dôležitá úloha prináleží aplikovanému výskumu, ktorý podporuje rast konkurencieschopnosti ekonomiky, a preto treba ho výdatne posilniť. V tejto súvislosti citovaný autor konštatuje: „Premena výskumu a vývoja na úspešné komerčné aplikácie, ktoré sú nevyhnutným prvkom trvalého ekonomického rastu, sa vládami vo východnej Európe... nemôže podariť, kým neprestanú čerpať svoje obmedzené zdroje na zastarané systémy inovácií a namiesto toho nezačnú povzbudzovať súkromné podniky. Vlady by však nemali prestať s financovaním výskumu... Veřejné investície musia byť „inteligentné“.

EÚ očakáva, že členské štáty budú realizovať podiely finančných zdrojov na podporu vedy, výskumu a inovácií tak, aby sa tieto zvýšili u podnikateľskej sféry do r. 2010 natoľko, že súkromný sektor bude sa podieľať dvoma tretinami. To vyžaduje, aby sa uplatnili u podnikateľských subjektov zodpovedajúce stimuly, najmä daňové.

Bývala vláda počítala s tým, že 75% výdavkov na výskum a vývoj bude sa financovať do r. 2010 podnikateľskou sférou. Podľa Návrhu dlhodobého zamerania štátnej vednej a technologickej politiky z februára 2007 mal by sa vyvíjať pomer financovania výskumu a vývoja tak, že by bol r. 2010 podiel zo štátneho rozpočtu 0,425% HDP a z podnikových zdrojov 0,569% HDP, čiže posledne menované by tvorili 57,2% a r. 2015 by predstavovali podiel štátneho rozpočtu 0,6% HDP a z podnikateľských zdrojov 1,2% HDP, čo znamená, že by tieto obnášali 66,7% celkových finančných zdrojov.

Rastúci konkurenčný tlak núti slovenské firmy, aby čo najviac využili transformačnú silu inovácie. Táto sa nezaobíde bez predchádzajúcej vývojovej fázy, t. j. bez aplikovaného výskumu a predtým bez základného výskumu.

Všeobecne sa konštatuje, že vlády v transformujúcich sa ekonomikách nespeli v budovaní mostov medzi univerzitami, ústavmi a súkromnými podnikmi. Platí to aj o Slovensku. Firmy využívajú viac informácie získané od iných firiem ako od výskumných inštitúcií.

Bez pretavenia poznatkov výskumu a vývoja do praxe nemajú inovácie šancu a nemožno ani dosiahnuť trvalý ekonomický rast. Na to, aby sa výskumný potenciál premenol na komerčne úspešné inovácie, treba dosiahnuť užšiu spoluprácu univerzít a výskumných ústavov so súkromným podnikateľským sektorom. To bude na prospech oboch skupín subjektov.

Veľkým problémom intenzifikácie inovačnej činnosti je nedostatok zdrojov na financovanie inovácií. Podľa výsledkov prieskumu vykonaného Agentúrou pre rozvoj malého a stredného podnikania r. 2005, využilo na financovanie inovácií 66% firiem vlastné prostriedky a 37% firiem úver od banky. Prítom sa konštatuje, že komerčným bankám sa javí ich financovanie v princípe ako príliš rizikové. Na podporu inovačných aktivít sú preto potrebné nové nástroje financovania.

Bez ohľadu na rôznosť definícií a vymedzení obsahu inovácie a klasifikáciu inovačných rádov jej podstatou je zavádzanie nových a zdokonalenie existujúcich produktov a postupov. Inovácie sú významným atribútom ekonomiky založenej na znalostiach.

Pri hľadaní ciest na zabezpečenie pokroku ekonomiky mali by sme obrátiť pozornosť aj na iné známe metódy racionalizácie a možnosti ich uplatnenia. Jedným z takých príkladov je japonský KAIZEN, ktorý využívajú niektoré západné firmy. Znamená neustále zlepšovanie, do ktorého sú zapojení vedúci aj radoví pracovníci.

Masaaki Imai charakterizuje túto metódu v spojitosti s inováciou takto: „Existujú dva protichodné prístupy k pokroku: gradualistický a šokový... Západný manažment sa modlí k oltáru inovácie. Tá sa vníma ako zásadné zmeny nasledujúce v päťach technologického pokroku alebo ako zavedenie najnovších manažérskych koncepcií či výrobných techník. Inovácia je dramatická a púta na seba spústu pozornosti... KAIZEN je často nedramatický a nenápadný a jeho výsledky sú zriedkakedy okamžité viditeľné. Zatiaľ čo KAIZEN je kontinuálny proces, inovácia je všeobecne jednorázovým javom“.

Inovačná aktivita (v širokom slova zmysle), ktorá má efektívne spojiť vedu, výskum a inovácie (rôzneho rádu), je prioritou Slovenska. Má sa zakladať na systémovosti a dlhodobosti. K dosiahnutiu výrazného pokroku v tejto oblasti s zrýchlením približovania sa Slovenska k vedomostnej spoločnosti a ekonomike môže pomôcť – podobne ako je to u vyspelých štátov – vytvorenie koncepčného inovačného rámca, t. j. národného inovačného programu.

(Dokončenie z 1. strany)

V novom slobodnom živote sa v Košiciach zrodila iniciatíva založiť školu pre ikonopiscov (o. Ján Babjak, SJ). K dispozícii boli novozariadené priestory v Centre o. M. Lacka. Nakoniec vznikol aj Spolok ikonopiscov na Slovensku. Za kancelára si jeho členovia zvolili JUDr. Vincenta Lucu (narodil sa v rodine gréckokatolíckeho farára v Zvale, okr. Humenné). Atmosféru chrámového priestoru nasával od miništrantských rokov. K maľbe mal blízko, lebo jeho otec mal spolužiaka maliara z užhorodského gymnázia (Kresila). Vzhľadom na „kádrový posudok“ (otec kňaz) nemohol sa dostať na nijakú vysokú školu. Pokúšal sa o prijatie aj na Akadémii výtvarných umení, aj na medicínu, no nakoniec mu ostala len stredná zdravotnícka škola. Po vojenčine sa zamestnal v Stavaindustrii v Banskej Bystrici, ktorá stávala VSŽ v Košiciach. Začal ako robotník, potom smenový majster. Podarilo sa mu konečne dostať sa ako diaľkár na právo v Bratislave (1967-1972). Nakoľko sa časy oteplili, začal pomaly postupovať: upevnil sa v pozícii smenového majstra, potom sa stal podnikovým právnikom, šéfom športového klubu v železiarňach a nakoniec priemyselným manažérom (až do dôchodku).

- Pán kancelár: „Ako narástal Váš vzťah k umeniu?“

VINCENT LUCA: - Vyrastal som v prostredí chrámových ikon. Toto zhmotnené tajomstvo som do seba nasával všetkými „pórnymi dušami“. Najväčšmi ma oslovovala ikona Matky Ustavičnej pomoci. Dodnes z nej do mňa prúdi tajomné fluidum. Nečudo, že keď o. Babjak, SJ, založil v Košiciach Ikonografickú školu, bol som medzi jej prvými účastníkmi. Mal som v tvorbe už predtým istú prax. Potom vznikol Spolok ikonopiscov na Slovensku a pri voľbe kancelára spolku som prijal osobitné vyznamenanie – reprezentovať, organizovať školenia a usporadúvať výstavy z výsledkov našej tvorby.

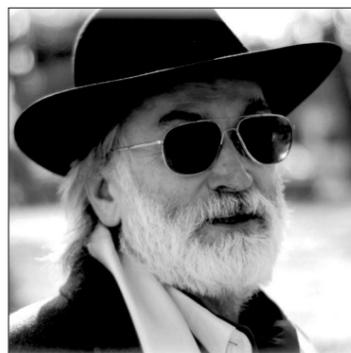
- Pokúste sa definovať praktické zameranie spolku:

VINCENT LUCA: - Pokúšame sa – a úspešne – obnovovať starú ikonopiscovú tradíciu, dodržiavať jej nekompromisný umelecký kánon. Oživujeme túto činnosť v rámci Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku, aby vzrastala spiritualita východnej cirkvi, upevňovanie viery v tomto modernom svete a aby narastalo aj sebavedomie Slovákov, že mali takých vierozvestov, ako boli solúnski bratia – dnes spolupatróni Európy.

- Vaša osobná tvorba?

VINCENT LUCA: - V rámci školy

Ikona ožíva

Vincent Luca

som v r. 1988 „napísal úradne“ prvú vlastnú ikonu Matky Božej kazanskej. A tvoril som ďalej. Prvé veľké súborné dielo je ikonostas v chráme mučeníka P. P. Gojdiča v obci Ložín, okr. Michalovce. Tu sme na dôchodok zakončili v rodnom dome mojej manželky. Na poschodí v zadnej časti domu mám svoj ateliér.

- A výstavy v rámci spolku?

VINCENT LUCA: - Vzhľadom na to, že je nás aktívnych tvorcov ikon vyše dvadsať, periodicky vyberáme z nových ikon to najlepšie (komisia) a prezentujeme to na výstavách. Toto ume-

nie oslovuje rozličné vekové skupiny návštevníkov, ktorí si neraz dlhšie postoja pred jednotlivými ikonami, lebo ich oslovujú a z niektorých – tak sa priznávajú – ich čosi tajomne oslovuje. Ikona predstavuje oslávených ľudí, ku ktorým sa utiekame o pomoc vo svojich osobných prosbách.

Roku 2000 sme začínali prvou výstavou. Podnes sme už prešli skoro všetký väčšími slovenskými mestami, vrátane Bratislavou (Quo vadis). Dostali sme sa aj do Ríma, kde pri chráme Gesu e Maria sme otvorili výstavu za prítomnosti našich diplomatických zástupcov (Jozef Mikloško a Dagmar Bačanová). Tento chrám slúži aj pre Slovákov v centre mesta na omšové zhromaždenia každú nedeľu. Pri otvorení nám zapieval spevácky zbor bohoslovcov z inštitútu R u s s i c o m. Výstave predchádzala slávnostná bohoslužba nášho – vtedy nového prešovského biskupa, ktorý viacero rokov študoval i pracoval v Ríme. Naša výstava našla ozvenu aj v talianskych periodikách. Ikonografické výstavy nebývajú často vo Večnom meste. Druhú zahraničnú výstavu sme mali vo Washingtone v galérii Kolomana Sokola za účasti množstva diplomatov a širokého – najmä slovenského – obecnstva. Propagáciu si zbral na starosť istý Slováč, ktorý sa manažérstvom živí.

- Perspektíva Spolku?

VINCENT LUCA: - Sme otvorení pre každého, kto si osvojí umelecký kánon a nebude sa hnať za komerčiou. Prítom na ročných smenoch prichádza k metodickejmu usmerňovaniu členov. Navyše robíme aj ikonopisecké školenia. To sa končí „napísaním“ vlastnej ikony a každý dostane ikonopisecký certifikát. Prítom skladá sľub, že bude dodržiavať umelecký kánon starých majstrov ikonopisov.

Konštatujem, výstavami sme v mestách prebudili záujem o tieto umelecké skvosty, pobádalí sme narásť vzťahu k dedičstvu spolupatrónov Európy. Tešíme sa sami z toho, že prispievame k zdravému národnému povedomiu návštevníkov. Záujem o školenia prevyšuje naše možnosti a máme si z čoho vyberať. Nestačíme pokryť záujem. Sme tvrdo traditionalistickí. Umelecký kánon nám nedovoľuje liberalizáciu. Aj počet účastníkov kurzu je len okolo dvanásť osôb.

Naša perspektíva je otvorená a nateraz prináša umelecké, duchovné ovocie. Najkrajšie u nás na východe sú nové ikonostasy s prekrásnymi ikonami. V takom chráme prežiť liturgiu je nielen duchovný, ale aj umelecký zážitok, poznačený osobitným čarom, ktoré vyžaruje z majstrovských „napísaných“ ikon.

Zhovárал sa ANTON SEMES

Viedenský rozsudok nemeckej a talianskej vlády 2. 11. 1938 hlboko zasiahol do vzťahov medzivojnového česko-slovenského a maďarského štátu. Bol priamym pokračovaním mníchovskej politiky veľmoci a dvaja signatári mníchovského verdiktu na základe jedného z dodatkov mníchovskej konferencie rozhodli o novej hranici medzi Česko-Slovenskom a Maďarskom. Česko-slovenská republika neodstúpila územie v dôsledku mocenskej sily Maďarska, resp. vojenského konfliktu, ale pod mocenským tlakom Nemecka a Talianska. Keďže viedenský rozsudok podobne ako Mníchovská dohoda, bol aktom násilia, dosiahnutý pod nátlakom a v rozpore s princípmi medzinárodného práva, po 2. svetovej vojne bol anulovaný. Kým arbitri slávnostne vyhlásovali, že nová hranica vyrieši územný spor medzi Česko-Slovenskom a Maďarskom a budapeštiaska vláda sa vo Viedni zaviazala, že sa vzdáva ďalších územných nárokov voči republike, obidve zainteresované vlády prijali záväzok, že viedenský rozsudok bezvýhradne a bezodkladne splnia.

J. von Ribbentop za nemeckú a G. Ciano za taliansku vládu predložili vo Viedni konkrétne opatrenia a závery, ktoré boli záväzné tak pre česko-slovenskú ako aj maďarskú vládu. Na mape vyznačili územie, ktoré česko-slovenský štát mal odstúpiť Maďarsku a opatrenia súvisiace s celým radom vzniklých problémov. Podľa arbitrážneho rozsudku sa mala vytvoriť spoločná zmiešaná komisia oboch vlád, ktorá bola kompetentná rokovať o hospodárskych, rozhraničovacích, dopravných, majetkovoprávných a menšinových otázkach. Do jej kompetencie patrilo aj riešenie hospodárskych problémov, ktoré vznikli v dôsledku narušenia územných a hospodárskych celkov a prerušenia dopravných a komunikačných spojení. Štvrtý bod viedenského rozsudku ukladal obidvom vládam, aby otázky štátnej príslušnosti a opcie obyvateľstva na odstúpenom území riešila spoločná vládna komisia. Podľa 5. bodu do kompetencie komisie patrilo aj vypracovanie zásad zabezpečujúcich ochranu príslušníkov maďarskej národnosti, ktorí zostali na teritóriu česko-slovenského štátu a osôb nemaďarskej národnosti nachádzajúcich sa na odstúpanom území.

Hoci česko-slovenská vláda počítala s určitými územnými ústupkami na etnickom princípe, vynesený rozsudok nemeckej a talianskej vlády bol nad očakávanie. Bol jednostranný, výhodný pre Maďarsko a krutý pre Česko-Slovensko. Celkovo Slovensko muselo odstúpiť 10 309 km² svojho územia, na ktorom podľa sčítania obyvateľstva roku 1930 žilo 854 277 obyvateľov. Hoci arbitri pri určovaní novej hranice sa odvolávali na dodržanie etnického princípu, v skutočnosti ho nielen hrubo porušili, ale prehľadli etnickú nerovnováhu medzi obidvoma štátmi. Na uvedenom teritóriu žilo 503 980 príslušníkov maďarskej národnosti, 274 145 Slovákov a Čechov (čs. štatistika roku 1930 ich osobitne neuvádzala), 8 947 Nemcov, 26 000 Židov a zbytok tvorili Rusini, cudzinci a iní. Vzhľadom na to, že od posledného sčítania obyvateľstva uplynulo osem rokov, podľa priemerného 11%-ného prírastku obyvateľstva v predchádzajúcom desaťročí, možno predpokladať, že na tomto území tesne pred arbitrážou žilo okolo 935 000 osôb, z ktorých cca 300 000 tvorili občania slovenskej a českej národnosti.

Slovenská verejnosť i celá politická reprezentácia prijali viedenský verdikt ako násilný a nespravodlivý akt. Tým viac, že Nemecko a Taliansko vyšli krajne v ústrety revizionistickej politike Budapešti, ktorej pri určovaní novej hranice nešlo o skutočnú etnickú hranicu, ale o presadenie mocenskej pozície s cieľom postupného obnovenia predvojnového uhorského štátu. Preto Maďarsko sa usilovalo ukrojiť zo Slovenska, čo najväčšie teritórium, k čomu sa

využívala nespohľadivá a tendenčná národnostná štatistika z roku 1910 z čias vyvrcholenia národnostného útlaku. Popri hospodárskych stratách, komunikačných problémoch na juhu a politických dôsledkoch najostrejšiu reakciu na Slovensku vyvolala strata značnej časti slovenského etnika. Nešlo iba o Slovákov žijúcich na etnicky zmiešanom území, ale o súvislé osídlenie, kde slovenské obyvateľstvo vždy prevažovalo. K najväčšiemu narušeniu etnického princípu v západnej časti došlo v okolí Nových Zámkov, Vrábľov a Hurbanova, na východe pri Jelšave, v Košiciach a v jeho okolí.

Po vzniku česko-slovenského štátu v rámci prirodzeného pohybu obyvateľstva na toto územie prichádzali ľudia z rôznych regiónov celej republiky. Boli to štátni zamestnanci, zložky bezpečnosti, učители, pracovníci v priemysle, v obchode, živnostníci a noví poľnohospodárski usadlíci - kolonisti, ktorí v dôsledku pozemkovej reformy si tu kúpili pôdu. Veľa ich prišlo najmä zo severu Slovenska. Nachádzala sa tu voľná pô-

LADISLAV DEÁK

Národnostný útlak

na okupovanom teritóriu južného Slovenska do zániku česko-slovenského štátu

da po veľkostatkároch, šľachte a pôda cirkvi ako dedičstvo uhorského štátu, ktorá podliehala pod zákon o pozemkovej reforme. Išlo zväčša o zanedbanú a nekultivovanú pôdu, ktorá si vyžadovala značné investície, melioračné zásahy a vybudovanie infraštruktúry v okolí. Príchod nových poľnohospodárskych usadlíkov znamenal prínos, pretože do zaostaleho polofeudálneho hospodárenia vniesli modernejšie prvky výroby. Vznikli tu nové hospodárstva vybavené moderným poľnohospodárskym náradím, vykonávali sa melioračné práce, budovali sa nové hospodárske stavby, školy, cesty, ktoré podporovali aj česko-slovenský štát, pretože prispievali k posilňovaniu česko-slovenskej štátnosti na juhu Slovenska.

Medzivojnová politika Maďarska a opozičné maďarské menšinové strany v republike zneužili pozemkovú reformu na formovanie iredentistického hnutia a na vyvolanie negatívneho postoja maďarskej menšinovej politiky proti česko-slovenskému štátu. Táto nacionalistická propaganda hlavnú vinu za sociálnu biedu na slovenskom juhu zvalovala na česko-slovenskú pozemkovú reformu, ktorá údajne obrala tamojšie maďarské obyvateľstvo o pôdu a rozdelila ju medzi nových nemaďarských usadlíkov - kolonistov. (Podľa sčítania obyvateľstva roku 1930 národnostné zloženie kolonistov na odstúpenom území bolo nasledujúce: zo 14 677 kolonistov usadených v 83 osadách bolo národnosti slovenskej 8 208, českej 3 856, maďarskej 2 056, rusínskej 52, nemeckej 18, Židov 4, inej národnosti 11 a cudzincov 472.) Cieľom tohto účelového tvrdenia bolo presvedčiť maďarské obyvateľstvo, že sociálny problém chudoby maďarských roľníkov nevyplyval z minulých zaostalých uhorských pomerov a obrovského pozemkového vlastníctva šľachty a aristokracie, ktorá stála na čele maďarských menšinových strán, ale väzí v česko-slovenskej pozemkovej reforme, ktorú treba revidovať. Táto politika sa pretvorila na skutočnosť, keď územie, ktoré obýva maďarská menšina, bude pripojené späť k maďarskému štátu. Táto demagógia sa stala hnacou silou maďarských iredentistických strán a negatívne pôsobila medzi maďarským obyvateľstvom. Najmä v čase česko-slovenskej krízy roku 1938 nepriaznivo ovplyvnila maďarskú menšinu a pôsobila vo smere odtrhnutia maďarského obyvateľstva od republiky.

V snahe predísť chaosu a masovému odchodu nemaďarského obyvateľstva z územia, ktoré malo pripadnúť Maďarsku, kompetentné vládne orgány vyzvali obyvateľov slovenskej a českej národnosti, aby neopúšťali svoje domovy. Medziiným uvádzali, že nespravodlivé viedenské rozhodnutie nie je definitívne a slovenská vláda bude žiadať revíziu novej hranice. Bratislavská vláda apelovala najmä na slovenskú inteligenciu a učiteľov, aby zotrvali na svojom pôsobisku. Dokonca aj najväčší skeptici v republike sa vyjadrovali v tom zmysle, že v povojnovej Európe sa už nemôžu vrátiť staré uhorské pomery, pretože práva národnostných menšín sú medzinárodne garantované. Určité ilúzie živil aj propagandistické vyhlásenia maďarských vládných činiteľov, ktorí sľubovali (napríklad i regent M. Horthy 11.11.1938 v slávnostnom prejave v Košiciach), že Slováci na obsadenom území budú mať zabezpečené svoje národné a kultúrne práva.

Napriek týmto ľubivým vyhláseniam maďarských vládných činiteľov, u

pripravovala konkrétne kroky, čo bude nasledovať po obsadení južného Slovenska. Čakala iba na vhodnú príležitosť, aby aktívne vystúpila proti česko-slovenskému štátu. Tento čas nastal po mníchovskom rozhodnutí. Na južnom Slovensku sa množili výtržnosti, bujnela protištátna propaganda, letáková akcia za odtrhnutie, narastali provokácie zo strany maďarských menšinových organizácií, na hraniciach s Maďarskom dochádzalo k ozbrojeným zrážkam s česko-slovenskými jednotkami a vo väčších mestách, ako: Bratislava, Košice, Nové Zámky, Komárno prebiehali demonštrácie s iredentistickými vyhláseniami. Medzitým vedenie Zjednotenej maďarskej strany a jej organizácie pracovali na zoznamoch osôb, ktorí mali byť potrestaní za svoju činnosť v čase republiky, perzekvovaní maďarským režimom a väznení, resp. vyhodení z okupovaného územia. Keďže títo funkcionári dobre poznali miestne pomery, hneď po príchode maďarských honvédov sa stali rozhodujúcou politickou silou, o ktorú sa opierala vojenská správa

stvu nemaďarskej národnosti. Vojaci a žandári mohli bez úradného príkazu robiť domové prehliadky, rekvirovať potraviny, dobytok a obilie, čím nový režim pošliapal všeobecne platné občianske práva a neakceptoval ochranu štátu pred bezprávím. V masovom meradle sa ľudia ocitli v tragických situáciách a boli v ohrození života len preto, že nemali maďarskú etnickú príslušnosť, prišli na toto územie legálne za svojou obživou. Mnohí Maďari boli perzekvovaní len preto, že prejavovali lojalitu k predchádzajúcemu česko-slovenskému štátu, zostali mimo nacionalistickej demagógie alebo získali pôdu v rámci pozemkovej reformy, čím si vyslúžili označenie zradcov a zapredancov cudzích záujmov. Drastické opatrenia vojenskej správy boli v rozpore aj s princípom osobného vlastníctva, pretože boli protiprávne zbavovali osobného hnutelného a nehnuteľného majetku, na ktorý nastolený maďarský režim nemal žiadne oprávnenie a ktorý bol v rozpore aj so závermi viedenského rozhodnutia. Tieto postihy sa nevzťahovali iba na kolonistov, ale i na ostatných príslušníkov nemaďarskej národnosti, ktorí boli označení za nežiaducich a za nepriateľský element štátu.

Cieľom týchto vojenských opatrení bolo zredukovať počet nemaďarského obyvateľstva na okupovanom území a navrátiť jeho etnické zloženie na úroveň z roku 1910. Na to slúžili drastické etnické čistky, likvidovanie vlastníctva pôdy a majetku Nemaďarov. Nastolený režim to robil bleskovými zásahmi so zámerom, aby sa ešte pred začatím rokovania s česko-slovenskou vládou rýchlo zbavil nemaďarského obyvateľstva a mohol doma i v zahraničí tvrdiť, že maďarský štát nemá menšinový problém a nemusí sa zaoberať zabezpečením národnostných práv.

Hoci viedenský protokol rovnakou mierou zaväzoval obidve vlády, maďarská vláda sa neponáhľala s jeho realizovaním. Prejavila záujem rokovať len o otázky, ktoré sama pokladala za prioritné. Maďarská vláda odsúvala rokovanie o úprave štátneho občianstva obyvateľov okupovaného územia, nechcela zaručiť národnostné práva pre Slovákov, riešiť hospodárske ťažkosti, ktoré vznikli pre Slovensko v dôsledku rozdelenia okresov, prerušenia ciest, železničných tratí a iných problémov. Na mnohých miestach demarkačná čiara pretínala komunikácie, ochromila hospodársky život v regióne, odrezala obce od okresných centier a sťažila poskytovanie zdravotníckej pomoci občanom.

Pokiaľ išlo o prax národnostnej politiky maďarského štátu na okupovanom území, v porovnaní so stavom pred rokom 1918 nenastali žiadne podstatné zmeny. Medzivojnový maďarský štát neprehodnotil a v ničom nezmenil svoju predchádzajúcu národnostnú politiku, ani nevypracoval novú koncepciu. Vrátil sa k predvojnovým praktikám národnostného útlaku. Maďarský okupačný režim jednoducho ignoroval 20-ročný národný vývoj Slovákov v republike. S výnimkou Zjednotenej maďarskej strany na okupovanom území boli zrušené všetky politické strany, spoločenské organizácie z obdobia republiky, spolky, odborové a iné združenia a ich majetok prepadol štátu. Medzi prvé nariadenia vojenskej správy patrili zákazy používania slovenčiny ako úradného jazyka, odstránenie slovenských nápisov z miest a dedín a zatvorenie slovenských škôl. Slovenskí učители boli vyzvaní, aby zastavili vyučovanie a opustili všetky stupne škôl. Tento zásah vojenskej správy sa uskutočňoval za priameho riadenia činiteľov Zjednotenej maďarskej strany a v atmosfére vybičovania nacionalistických vášní. Nebolo tajomstvom, že novovybudované česko-slovenské školy, dobré vybavené a podporované štátom sa stali konkurenciou starých škôl z čias Uhorska. Metódy nátlaku na učiteľov boli rôzne. Raz sa argumentovalo odchodom Slovákov - kolonistov, druhý raz neovládaním

va. Andor Jaross, ktorý v republike v rokoch 1936-1938 zastával predsedu Zjednotenej maďarskej strany a bol poslancom č.-s. parlamentu sa 16. novembra 1938 stal ministrom maďarskej vlády bez kresla pre okupované územie a súčasne poradcom veliteľa generálneho štábu. Mnohí funkcionári jeho strany úzko spolupracovali s miestnymi vojenskými veliteľmi, radili im ako treba postupovať pri vyhostovaní kolonistov, pri perzekvovaní a občianskej diskriminácii nemaďarského obyvateľstva. Medzitým sfanatizovaný dav vedený miestnymi funkcionármi páchal násilie a lúpeže a prejavoval taký stupeň nenávisťi voči nemaďarskému obyvateľstvu v mestách, v obciach a najmä v kolóniách, že v mnohých prípadoch maďarská armáda musela tmiť vybičované vášne.

Prvým krokom vojenskej správy bolo uzavretie celého okupovaného teritória a jeho izolovanie od ostatných častí Maďarska. Bol prerušený železničný, cestný, poštový i telefónický styk. Česko-slovenská verejná správa prešla zásadnými zmenami. Okresní náčelníci boli nahradení slúžnymi, štátni zamestnanci v priebehu 48 hodín museli opustiť okupované územie. Na ich miesto prišli úradníci z územia trianonského Maďarska (anyási). Nezabudlo sa ani na príslušníkov maďarskej národnosti. Tí, čo predtým boli štátnymi zamestnancami, pracovali v armáde, v radoch žandárstva, policie a pohraničnej stráže, boli členmi niektorej česko-slovenskej strany alebo inou formou prejavili lojalnosť voči štátu, boli prepustení.

Prvý deň okupácie maďarský generálny štáb vydal nariadenie, podľa ktorého mali byť vyhostení všetci, ktorí na základe zákona o pozemkovej reforme kúpili pôdu alebo ich rodinní príslušníci tu hospodárili. Za autochtónneho obyvateľa na okupovanom území sa pokladal ten, kto nadobudol túto príslušnosť pred rokom 1918, resp. jeho potomkovia. Prakticky to znamenalo pozbavenie domovskej príslušnosti a občianstva všetkých, ktorí sa na toto územie prisťahovali počas existencie česko-slovenského štátu nezávisle od toho, či tu bývali dlho, nadobudli tu trvalý pobyt alebo sa tu narodili. S tými, ktorí nespĺňali toto kritérium, maďarské bezpečnostné orgány mohli svojvoľne nakladať, kedykoľvek ich vyhostiť alebo vykázať z okupovaného územia. Tým začal organizovaný pohon proti obyvateľ-

maďarského jazyka alebo nespoľahlivosťou, pričom vyhostovanie učiteľov často bolo spojené s fyzickým násilím a verejným potupením. Súčasťou školskej politiky nového režimu bol aj nátlak na slovenských rodičov, aby svoje deti dávali do maďarských škôl. Výsledkom drastických opatrení bolo, že do 1. januára 1939 z 1119 učiteľov vyučujúcich na štátnych národných školách muselo opustiť svoje zamestnanie 862 učiteľov. Situácia vo vyučovaní slovenského jazyka sa ešte zhoršila po sčítaní obyvateľstva v decembri 1938, keď maďarským orgánom pri priznávaní materinského jazyka sa manipulácia a nátlakom podarilo dosiahnuť výrazné zníženie počtu slovenského obyvateľstva, čo poskytlo ďalší argument pre likvidovanie slovenských škôl.

Spôsoby, ako sa vojenská správa zbavovala nemaďarského obyvateľstva, boli rôzne. Na prvom mieste figurovali kolonisti, ktorí museli okamžite opustiť okupované teritórium zväčša bez nároku na odvedenie svojho osobného huteľného majetku alebo potrieb, ktoré súviseli s každodenným životom alebo s možnosťou ich riadneho odpredaja. Maďarské bezpečnostné orgány buď priamo uviedli dôvod vyhostenia z územia maďarského štátu alebo sa umelo konštruovali rôzne zámenky. Raz to bolo podozrenie z ukrývania zbraní, peňazí, obviňovanie z protimaďarských vyhlásení, druhý raz nemaďarská národnosť, domovská príslušnosť mimo teritórium maďarského štátu alebo iné vymyslené dôvody, z ktorých ich vinili miestni činitelia. Cesta k vynútenému opusteniu bydliska väčšinou viedla cez zatknutie a väznenie, spojené s fyzickým násilím alebo priamym vykázaním na hranicu so Slovenskom za asistencie vojenských bodákov. Vo vyhostovanom úradnom spise sa zvyčajne uvádzala formulácia: „Ako cudzí štátny príslušník, svojim pobytom na území Maďarska ohrozuje záujmy štátu“. V súvislosti s kolonistami treba povedať, že tento pojem sa diametrálne odlišne interpretoval. Kým v Česko-slovensku sa rozumeli poľnohospodárski usadlíci, ktorí prišli na toto územie v dôsledku nadobudnutia pôdy po pozemkovej reforme, v Maďarsku sa slovo kolonisti dávala širšia interpretácia. Za novo-usadlíkov sa pokladal každý, kto sa sem prisťahoval po roku 1918 nezávisle od toho, za akým účelom.

Po kolonistoch nasledovali roľníci, ktorí v rámci pozemkovej reformy tu kúpili pôdu, nadobudli úradnou cestou od iných vlastníkov alebo ju vlastnili už pred 1. svetovou vojnou, teda aj podľa maďarských zákonov mali nárok na domovskú príslušnosť na okupovanom území. Zbavovanie sa nemaďarského obyvateľstva divokou cestou bolo spojené s mnohými neprístojnosťami, ktoré ponižovali a urážali ľudskú dôstojnosť dotýčaného. O tom svedčia nielen surové vyšetrovacie metódy a násilie maďarských bezpečnostných orgánov, ale aj neprístojné a neľudské chovanie voči starcom, gravidným ženám a voči deťom, ktorým niekoľko dní odopreli jedlo alebo odlúčili otca od ostatnej rodiny.

Ďalší spôsob ako sa zbavovali nežiaducich príslušníkov nemaďarských národností bolo verejné šikanovanie, prepádanie, násilne vyhánanie z bydliska, lupenie huteľného majetku, ohrozovanie na živote, vyhrážky miestneho sfanatizovaného obyvateľstva a vytváranie neznesiteľných podmienok. Vojenské orgány na sťažnosti buď nereagovali alebo otvorene vyhlasovali, že ohrozeným nemôžu zaručiť osobnú bezpečnosť, ani majetkovú ochranu. Z týchto dôvodov mnohí boli prinútení opustiť svoje domovy a museli úradne vyhlásiť, že z Maďarska odchádzajú „dobrovoľne“ a okrem svojich osobných vecí sa zriekajú ostatného huteľného a nehuteľného majetku v prospech maďarského štátu. Pre mnohých bola to jediná cesta ako si zachrániť holý život, opustiť neznesiteľné pomery, vyhnúť sa národnostnej perzekúcii a občianskemu ponižovaniu.

Maďarská vláda od začiatku obsadenia územia dávala najavo, že rokovaniu s česko-slovenskou vládou nepripisuje dôležitosť a o všetkých otázkach, ktoré vznikli v dôsledku viedenského rozhodnutia, chce rozhodnúť samostatne a jednostranne, hoci podľa viedenského protokolu patrili výlučne do kompetencie spoločnej zmiešanej komisie vlád. Maďarská vláda odmietala uznať existujúci stav národnostného zloženia obyvateľstva na okupovanom teritóriu a prijať ho za základ spoločného rokovania v rámci vytvorenia štyroch zmiešaných komisií (delimitačnej, menšinovej, právnej a hospodárskej).

Medzitým od prvých dní príchodu maďarských honviedov prichádzali z okupovaného teritóriu do republiky alarmujúce správy o divokom vyhostovaní, o vyhánaní a brutálnom postupe maďarských bezpečnostných orgánov voči príslušníkom slovenskej a českej národnosti, ktoré nadobudli masový charakter. Očiti svedkovia a postihnutí pred česko-slovenskými orgánmi zápisnične vypovedali o otrasných pomeroch na okupovanom území, o výčinoch maďarského vojska, teroristických bánd i civilného sfanatizovaného miestneho maďarského obyvateľstva, ktoré v nastolenom režime videlo možnosť bezrestne rabovať, lupiť a obohacovať sa na úkor nemaďarského obyvateľstva. Mnohé výpovede sa zhodujú v tom, že maďarské okupačné orgány upozorňovali vyhostených, že v prípade ich návratu na maďarské teritórium riskujú vlastný život. Do konca novembra 1938 maďarské vojenské orgány vyhostili z obsadeného územia alebo prinútili k odchodu do republiky 3 300 česko-slovenských kolonistov, ktorí tam zanechali cca 60 000 hektárov pôdy v hodnote asi 800 miliónov korún.

Na stupňujúce masové vyhostovanie česko-slovenská vláda reagovala protestom a výzvou, aby maďarská vláda zastavila vypovedanie kolonistov, prijala opatrenia proti rabovaniu česko-slovenských obchodov, proti násilnostiam páchanými na obyvateľstve nemaďarskej národnosti a nástojila, aby sa otázka kolonistov riešila právnou cestou v rámci zmiešanej komisie, ako to určuje 4. a 5. článok viedenského protokolu. Maďarská vláda to neakceptovala, naopak, koncom novembra 1938 ešte svoj postup priradila a oficiálne oznámila, že Maďarsko vyhostí aj zostávajúcich kolonistov z obsadeného teritóriu, čo pre česko-slovenskú stranu znamenalo, že Maďarsko nemá meritórny záujem na riešení spoločných problémov, ktoré určili arbitri vo Viedni. Slovenská vláda na maďarské vyhlásenie hneď zareagovala. V záujme česko-slovenských príslušníkov, ktorí ostali na okupovanom území a ochrany majetkov vyhostených, siahla k odvratnému kroku. Nariadila príslušným orgánom, aby na odvetu za rozhodnutie maďarskej vlády pristúpili k vyhosteniu zo Slovenska maďarských štátnych príslušníkov, osôb maďarskej národnosti, ktorí mali domovskú príslušnosť na území Maďarska a uplatnila princíp reciprocit. Tým sa rokovanie zmiešanej vládnej komisie ocitlo na mŕtvom bode. Ak by sa naplnili maďarské hrozby, slovenská vláda uvažovala, že bude nútená umiestniť vykázaných kolonistov na majetkoch patriacich príslušníkom maďarského štátu a na úkor občanov maďarskej národnosti. K tomu však nedošlo, pretože maďarská aristokracia a šľachta v záujme záchrany svojho majetku na Slovensku (vlastnila 118 580 hektárov majetku vo forme poľnohospodárskej pôdy a lesov) odstúpila od svojho pôvodného úmyslu. Napokon akceptovala požiadavku česko-slovenskej vlády, aby otázka kolonistov sa riešila v rámci kompetencie právnej komisie, rovnako zmiernila vyhostovanie občanov nemaďarskej národnosti z okupovaného územia a prejavila ochotu rokovať o majetkovo-vlastníckych problémoch vyhostených kolonistov.

Ďalšie rokovania postupovali pomaly, pretože maďarská vláda ich neustále komplikovala a nemala záujem, aby do-

šlo ku konštruktívnym záverom a k vytvoreniu korektných vzťahov medzi obidvoma štátmi. Až v polovici februára 1939, keď česko-slovenská vláda urobila značné ústupky druhej strane, boli podpísané v Budapešti tri medzištátne dohody; dohoda o úprave štátneho občianstva medzi Česko-Slovenskom a Maďarskom, dohoda o kolonistoch a dohoda o vystaňovaní huteľného majetku kolonistov. Celkovo o všetkých troch dohodách možno povedať, že česko-slovenská strana ťahala pri nich za kratší koniec a maďarská vláda presadila svoje záujmy. Ťaživý problém kolonistov sa síce uzavrel, ale bez toho, aby sa maďarská vláda zmluvne zaviazala, že odškodní huteľný a nehuteľný majetok, o ktorý kolonisti prišli alebo ho zanechali na okupovanom území. Jediný skutočný efekt dohody o kolonistoch bol ten, že odchodom slovenských kolonistov sa ich podarilo zachrániť pred národnostným útlakom a perzekúciou maďarského režimu.

Medzitým koncom decembra 1938 na obsadenom území nahradila vojenskú správu civilná správa a dovtedy izolované teritórium sa spojilo s ostatnou časťou maďarského štátu. Agendu prebrali slúžobní úradníci, notárstva a civilné orgány a administratívu zaplavili úradníci z územia trianonského Maďarska. Pokiaľ išlo o riešenie národnostného problému, nenastali výrazné zmeny. Civilná správa pokračovala v predchádzajúcom trende protiprávných krokov a v perzekúcii nemaďarského obyvateľstva, ponechávala voľnú ruku miestnym orgánom a robila ďalšie opatrenia vo smere obmedzovania práv slovenskej menšiny.

V decembri 1938 počas vojenskej správy sa na okupovanom území uskutočnilo sčítanie obyvateľstva, ktoré prebiehalo v atmosfére vyhostovania, perzekúcie, obmedzovania občianskych práv a pod psychickým nátlakom vládnych orgánov na príslušníkov slovenskej národnosti. Sčítanie sa konalo pod priamym dozorom vojenských orgánov za porušovania princípov zisťovania národnostnej príslušnosti. Výsledok sa dostal. Vojenskej správe sa podarilo zredukovať početnosť príslušníkov slovenskej materinskej reči na úroveň pred rokom 1918. Podľa údajov sčítania obyvateľstva na okupovanom území žilo 121 603 obyvateľov slovenskej národnosti teda o polovicu menej ako pri predchádzajúcom sčítaní obyvateľstva roku 1930. Pokles Slovákov sa prejavil nielen na národnostne zmiešanom teritóriu, ale aj v slovenskej etnickej oblasti, čo malo nezodpovedajúce následky. Maďarsko pred zahraničím argumentovalo, že výsledky sčítania obyvateľstva dokazujú, že na obsadenom území neprebíha proces asimilácie Slovákov, ale ide o návrat obyvateľov k pôvodnej maďarskej etnickej príslušnosti.

Pred Vianocami 1938 sa rokovania opäť skomplikovali a do cesty k upoko-

jeniu vzájomných vzťahov sa postavili ďalšie prekážky. Tentoraz príčinou nebolo jednostranné a divoké vyhostovanie príslušníkov slovenskej a českej národnosti, ale celkové občianske a národnostné postavenie slovenskej menšiny. Protinárodný, antidemokratický a brutálny postup vojenskej správy vyvolal medzi slovenským obyvateľstvom masovú nespokojnosť. Keď neustále klesala životná úroveň, množili sa existenčné problémy, mnohí stratili zamestnanie, slovenská inteligencia bola vyradovaná zo spoločenského života, napätie prerástlo do otvorených protestov. Najmä surová odnárodňovacia politika nového režimu vyvolávala odpor u Slovákov, ktorí sa nechceli zmieriť s osudom okupácie, odmietali brutálny postup maďarských orgánov a bránili sa proti odbúravaniu občianskych a demokratických práv a sociálnych vymožeností, ktoré mali v čase česko-slovenského štátu. Pred Vianocami roku 1938 nespokojnosť prerástla do verejných prejavov nespokojnosti. Na múroch domov a vo vlakoch sa objavili nápisy: „Nechceme žiť v maďarskom otroctve!“, „Preč od Maďarov!“, „Vianoce chceme sviť na Slovensku!“. Vládne orgány odpovedali represáliami, nasadením brachiálnej moci, zatýkaním, výsluchom a fyzickým násilím.

Takéto udalosti sa odohrali vo viacerých slovenských obciach. Prví sa prejavili Slováci v Komjaticiach (18.-19.12.1938), keď verejne vyjadrili svoju vôľu po návrate do vlasti, po bohoslužbách veriaci zaspievali slovenskú hymnu a mimo kostola zazneli slovenské vlastenecké piesne. Maďarské okupačné orgány to hodnotili ako verejné poburovanie a proti davu nasadili žandárov, za čím nasledovalo zatýkanie, vyšetrovanie a týranie mladých z Komjatic. Surovému násiliu sa nevyhol ani miestny kaplán. V Šuranoch vyčítanie maďarských žandárov prebehlo počas vianočných sviatkov (24.-25.12.1938). Tiež ako reakcia na spievanie slovenskej hymny v kostole. Ozbrojení žandári na veriacich vychádzajúcich z kostola spustili paľbu a smrteľne zranili jedno mladé dievča, ktoré zraneniu podľahlo. Potom nasledovalo zatýkanie podozrivých a výsluch spojený s fyzickým týraním. Celkovo 50 občanov Šurian obvinili „zo vzbury“ proti maďarskému štátu a odviekli ich do pevnosti v Komárne. Väčšina z nich po výsluchu bola prepustená. Traja z nich boli odsúdení na väzenský trest a oslobodili sa až po podpísaní dohody (koncom decembra 1938) o amnestii medzi Č-SR a Maďarskom. K zásahu proti slovenskému obyvateľstvu došlo začiatkom januára 1939 i v obci Čechy. Zámenkou k zásahu maďarských žandárov dali šarvátky slovenských a maďarských mládencov v miestnom hostinci, ktorí zavolali na

pomoc žandárov. Keď Slováci sa bránili, žandári začali paľbu do zhromaždeného davu. Strely zasiahli troch ľudí, pričom dve osoby zraneniu podľahli. Dva ja boli označení za podnecovateľov nepokoja a odvedli ich na výsluch do Györu. Jedného odsúdili na tri mesiace, druhý na 6 týždňov. K brutálnemu zásahu maďarských žandárov došlo na veľkonočný pondelok aj v obci Cerník na miestnej zábave. Hádky vznikla medzi mladými Slovákami a maďarskými žandarmi, ktorá vyústila do bitky. Vojaci spustili paľbu do prchajúceho davu, pričom jedna strela zasiahla gravidnú ženu. Jej život bol zachránený len za cenu straty plodu.

Ďalšia vážna udalosť sa odohrala v obci Slanec (19.12.1938) na východnom Slovensku, kde maďarské pohraničné jednotky prekročili demarkačnú čiaru a útokom obsadili obec. Tento vojenský incident vyvolal na Slovensku ostrú reakciu a slovenská vláda vyzvala česko-slovenskú vládu delegácie, ktorá rokovala v Budapešti, aby do vyjasnenia celého incidentu prerušila rokovanie s maďarskou delegáciou.

Ani menšinová komisia, na ktorú osobitne slovenská autonómna vláda kladla mimoriadny dôraz a predpokladala, že v jej rámci sa vytvorí právne záruky pre prežitie slovenskej menšiny v Maďarsku, nespĺnila základné očakávania. Maďarská delegácia počas rokovania (vo februári a v marci 1939) v Bratislave dala na vedomie, že nie je ochotná nič meniť na starej predvojnej koncepcii národnostného útlaku.

Jediný markantný úspech sa dosiahol v otázke delimitácie hraníc. Začiatkom marca v Budapešti bol podpísaný záverečný protokol. Maďarská vláda svojím podpisom potvrdila, že novú hranicu so Slovenskom pokladá za definitívnu a nebude klásť ďalšie územné nároky voči Slovensku, čo o niekoľko týždňov porušila.

Vyznačená hranica podľa rozhodnutia Viedenskej arbitráže platila do skončenia 2. svetovej vojny a do obnovenia česko-slovenského štátu, to znamená dovtedy, kým pôsobili medzinárodné faktory a mocenské sily, ktoré ju vytvorili. Už v priebehu vojny sa situácia menila. Veľmoci antihitlerovskej koalície súčasne s anulovaním platnosti Mníchovskej dohody neuznali ani hranice Maďarska z 2. novembra 1938. Chápali ich ako priamy dôsledok Mníchovskej dohody a ako agresívny akt Maďarska. Z týchto kritérií vychádzala po vojne aj mierová konferencia v Paríži pri určovaní hranice medzi Maďarskom a Česko-Slovenskom. Maďarsko sa najprv v zmluve o prímerí so Spojencami v januári 1945 a potom v Mierovej zmluve v Paríži vo februári 1947 zaviazalo, že sa zrieka územia a vyprázdni teritórium, ktoré okupovalo v rokoch 1938 – 1939.

Kresba: Andrej Mišanek

Aké príjemné je zakladať nové tradície a stretávať sa na milých podujatiach, z ktorých sa nechce odísť. Ľudia si padnú do oka a spoločne strávené chvíle sa stávajú dôležitými udalosťami, ktoré sú ocenením už len tým, že sa stali. Vďaka literatúre, a v našom prípade tej duchovnej, objavujú už po treťi rok fascinujúce obzory sveta človeka priatelja Jurinovej jesene.

Počas dvoch dní (25. a 26. 10. 2007) pripravili organizátori bohatý program. Slávnostné otvorenie výstavy ikon Aleny Teicherovej z Dubnice nad Váhom pod názvom „Ikona je okno do neba“. Riaditeľka knižnice Janka Mudriková zdôraznila vnútornú silu a odkaz ikon, ktoré sú neprehliadnuteľné a človeka nútia vrátiť sa k nim späť. Ikona, to nie je len obyčajný obraz, ukrýva v sebe symboly a odkazy, ktoré majú hlboké pramene v minulosti. Ich najčastejšími maliarmi boli mnísi v skriptóriách, ktorí v pôste a modlitbách očakávali vnuknutie Duchom Svätým. Ten mal pri maľbe viesť ich ruku. Zaujímavosťou je, že mnísi často farby riedili svätenou vodou, či pridávali do farieb hostiu, čím chceli dosiahnuť isté posvätenie obrazov. Autorka o svojej práci prezradila, že každá ikona má svoj osobitný príbeh.

Kysucká knižnica v premiére predstavila nové výstavné priestory, ktoré sú venované Pavlovi Hrtúsovi Jurinovi a kysuckým spisovateľom.

Stretnutie poroty s účastníkmi súťaže

Rodia sa nám tvoriví Jurinovci

Vyhodnotenie literárnej súťaže

Próza:

1. miesto (udeľuje obec Klokočov) – KATARÍNA DŽUNKOVÁ
2. miesto (udeľuje Kysucká knižnica) – MAROŠ ANDREJČÍK
3. miesto (udeľuje Žilinský samosprávny kraj) – JOZEF PÁLENÍK

Poézia:

1. miesto (udeľuje obec Klokočov) – KATARÍNA DŽUNKOVÁ
2. miesto (udeľuje Kysucká knižnica v Čadci) – ANNA URAMOVÁ
3. miesto (udeľuje Žilinský samosprávny kraj) – MIRIAM HLAVAČKOVÁ

Pavol Holeštiak otvára pamätnú izbu Pavla Hrtúsa Jurinu (snímka hore).

Prítomných zaujali okrem iného vzácne predmety z pozostalosti veľkého kysuckého spisovateľa (snímka dole)

Nielen pomyselný, ale skutočný vchod do izby kysuckého emigranta otvárajú dvere z chalupy Jurinovicov na Klokočove, ktoré otvoril veľkým drôteným kľúčom riaditeľ Úradu Žilinského samosprávneho kraja Pavol Holeštiak a ako prvý vstúpil do miestnosti v spoločnosti primátora Čadce Jozefa Vražela. Jurinu ako spisovateľa sprítomňujú v izbe jeho osobné veci – oblečenie, písací stôl a stroj, prepracované rukopisy, fotografie, elegantný klo-

búk na vešiaku či nástenný drevený kríž s Ježišom.

Vyvrcholením jedinečnej atmosféry štvrtkového večera bol vo farskom kostole sv. Bartolomeja v Čadci recitál z duchovnej tvorby s kresťanským posolstvom básnika Teodora Križku v sprievode hudby, ktorej autorom je skladateľ Víťazoslav Kubička. Básne recitovali herci Hilda Michalíková, Mária Schlosserová a Jozef Šimonovič. Kostol bol plný nezvyčajnej atmo-

sféry, akú vie vztvoriť iba skĺbenie majstorskej poézie a hudby v podaní špičkových interpretov. Dotyky so slovom, ktoré preklenulo prázdnotu času chudobného na čisté ľudské emócie, sa nasa natrvalo vryli do pamäti prítomných poslucháčov. Zároveň poukázali na nezastupiteľnú úlohu literatúry ako jedného z významných prvkov evanjelizácie.

V piatok 26. októbra si zasadli do poroty v čadčianskej knižnici odborníci na literatúru – predseda poroty básnik a šéfredaktor Kultúry Teodor Križka, Imrich Vaško, dekan Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku a zástupca šéfredaktora Slovenských národných novín Igor Válek. Aj tento ročník priniesol rozšírenie radov prispievajúcich autorov. V roku 2005 ich bolo 16, minulý rok 86 a tento rok 93 autorov vo veku 13 až úctyhodných 94 rokov. Odborná porota sa stretla so súťažiacimi autormi už pred vyhlásením výsledkov a spoločne debatovali o ich tvorbe a o zmysle tvorby ako takej. Od porotcov zaznelo veľa dobrých rád, ktoré si autori zobrali s radosťou k srdcu. Predseda poroty Teodor Križka povedal, že „talent je sluch na krásu a pravdu, bez ktorého sa nedá objavne písať“. Dôležitým je tiež písať o reálnych, skutočne prežitých veciach. Možno ak sa naučíme lepšie vnímať to, čo poznáme, úspešne pomenujeme aj to, čo je iné. Odznelo mnoho názorov na literatúru, písanie a samotný život. Výsledky vyhlásil predseda poroty, nechýbali ani starosta Klokočova Ľuboš Stríž a riaditeľka Kysuckej knižnice Janka Mudriková. S ďalším rokom, čo pribudol, zvýšila sa konkurencia a o umiestnenia sa uchádzali mnohí adepti. S prehľadom, ale aj svojskou dávkou pokory, potvrdila svoj talent mladá Košičanka Katarína Džunková, ktorá vyhrala v oboch kategóriách.

ZUZANA MUCHOVÁ

V čadčianskom kostole sv. Bartolomeja sa uskutočnil recitál z poézie básnika Teodora Križku (vpravo), za hudobného sprievodu, autorom ktorého bol hudobný skladateľ Víťazoslav Kubička (druhý zľava). Vedľa recitátorka Mária Schlosserová a Jana Mudriková, riaditeľka Kysuckej knižnice

Katarína Džunková

Popieranie

na jeseň zo stromov visia
dlhé nite
zase niekto prišiel kabát
až na steh presne
na dušu

všetky cesty
čakajú na človeka
radujú sa
že prišiel

aj keď s takou hrdosťou po vreckách
že ani psíkom
z nej neodlomia
a nedovolia pozrieť
akej farby je vlastne pýcha

ešte skôr
než ukrižovali muža
s takými krásnymi
jamkami na lícach
že by sa v nich nehanbili
vyrásť stromy
už mali bodliaky
červené hlavičky

niekedy človek ani nevie
či má plakať
alebo si priviazať o ruku
dlhú nitku kriku
keď na úzkej lavičke
ktorá je jediným spôsobom
ako prejsť cez rieku
narástli drobné
biele
kvetiny

za našou záhradou
niekto z milosti
nezatvoril bránku
aby už nemusela vrzgať
hlasom zabudnutých dverí
ktoré sa môžu vyspovedať
iba po daždi

vtedy k nám
po prvýkrát
vstúpil ten
čo poľutoval
plody jedovatých rastlín

detstvo už dávno nevoní
ako kvety hlohu
len cez záhrady
stále tiahnu
zimné mesiace

a my
otvárame bránku
akoby boli aj duše z pletiva
stvorené na to
aby sa z nich dalo
iba vyháňať

* * *

kedysi sa kováci
zapchávali dušu

keď prechádzali
na jar
okolo žrebčínov

aj osedlávanie bolí
preto len párkrát za život
prikladáme
kožu na kožu

s vypálenou ryhou
na ušku
dnes za mnou
neprišiel petr

sú noci
keď sa túži
aspoň po ruke
presne tej
ktorá ešte včera
povrázky okolo žíl
rozplietla
na bič

* * *
pod kvitnúcimi topolmi
na letenskej pláni
som počula dieťa
pýtať sa
či staroba vonia

vtedy som nachvíľu
zabudla na strach
a na to
že mláďatá holubov
sa už rodia šedivé

fúkal vietor
a ďalšia jar
odchádzala tak silno
až by sa človek pritisol
k porcelánovým dušiam koníkov
na poličke
niekde
za detstvom

Katarína Džunková

Prečo neviem napísať poviedku

(napísané s vysokým hrebienkom)

Sú noci, keď sa nemáme komu vyžalovať. V rukách mi chýba tá zázračná obrátená lupa, ktorú majú publicisti, psychológovia a vzdelaní ľudia, keď vedia s rozvahou definovať svoje rozpoloženie bez toho, aby sklíčko zamerali príliš na seba. Občas si oblečiem dlhé rukavice nehy a každý predmet, ktorý sa ich dotkne, sa premení: nočné mesto na jaskyňu; zubkovaná panoráma kostolných veží na rad stalagmitov, retiazky z trajektórií lietadiel na jemnú sintrovú výzdobu a tým najodvážnejším pozorovateľom sa podarí v svietiacej televíznej veži zazrieť diamant. Ino-

kedy sa premieňa obloha: súhvezdia sa až príliš podobajú na kruhy na hladine trblietajúceho sa čínskeho jazierka. Telo veľkého voza, Lovecké psy, Berenikine vlasy, dva hrby Cassiopey... Až sa bojím priložiť na oblohu prst, aby k nemu skutočne neprilplávali rybky a spoza horizontu nevybehol nahneváný strážca, kto ho chce zase obráť o kúsok vodného tajomstva.

Ale tie chvíle existujú iba okamih. V skutočnosti som si nikdy nevedela vymyslieť dostatočne silnú postavu, ktorej by som dala meno: Harry Heller, Pierre Bezuchov, Jozef K, Yossarian, Billy Pilgrim alebo dokonca aj Mária Nováková už boli dávno vymyslení a mne sa žiadne meno nezdalo dostatočne hodné, aby som ho obalila domnelou farchou toho, čo chcem vyjadriť. Vlastne by som sa za svoju postavu hanbila.

Niektorí spisovatelia sa veľmi trápi nad tým, že chcú napísať knihu, v ktorej by vyjadrili celé svoje nazeranie na svet, celú svoju životnú pravdu. Bolo by to ich najlepšie dielo, v ktorom by vyjadrili svoje tajomstvo a návod na život. Taká kniha sa však nedá napísať a ten tajomný „návod“ presvita sám o sebe cez literárne diela. A mne sa žiada Martina Jablonská, lesné dievčatko Falinn alebo anjel zoslaný na zem, nezdali po-

Častokrát som si myslela, že si ich odrežem. Že raz a navždy s nimi urobím pokoj. Urobím to vtedy, keď rodičia nebudú doma. Hruď mi síce bude trochu krváčať, ale verila som, že to nepozorovane zakryjem handrou a krv poutieram, aby mama nekričala, kto jej zase ničí vysaté koberce. Potom na ich miestach vzniknú dve bordové chrasty do tvaru plochých táčičiek z detského riadu. A keď odpadnú, bude po probléme, nebudú prsia, matka nebude kričať kvôli kobercom, nebudem musieť nosiť tú hnusnú vec s háčikmi a nebude dvoch ružových ľľakov na mojej hrudi. Nebude nič. Iba ja a krásna rovná hruď.

Keď sa mi potom v jednu noc snívalo, že som si ich odrezala, ráno som sa strašne bála otvoriť oči. Opatrne som si siahla pod tričko a ...Boli tam. Ružové, s ešte sploštenými a uzemnenými bradavkami a neskutočne skutočné. Tak veľmi bolelo to pukušenie prechádzať v kuchyni okolo veľkého nožníka, ktorým sa na Vianoce zabíjali ryby v kúpeľni...

Romantická nálada:

(z príbehu o anjelovi, ktorý bol zoslaný na svet splniť istú úlohu, ale medzitým zistil, že svet je trochu iný, než si na nebesiach predstavoval)

Netopiere mali vždy letovú dráhu inakšiu než vtáčiky. Lietali zmätenejšie, medzi prstami mali blanu jemnejšiu a temnejšiu ako vlasy žien zo starých fotografií a za sebou nechávali zubkovanú dlhú tenkú čiaru vibrácií. Ako biely balón stúpil ponad horizont Mesiac a anjel preľaknuto zistil, že aj na bývalé kráľovské mesto doľahol večer. Nad Prahou sa ešte dôstojnosťou divokého zvieraťa chúlil hrad a o čosi plachejšie sa vedľa neho krčil ako plachý biely zajačik Strahovský kláštor s vysokými vežami namiesto uší. To však už anjel nepotreboval vidieť – hneval sa tak trochu na kostoly a na to všetko, čo dnes zažil na pražskej omši.

Do kostola vošiel ako do domu. Vzorované koberce, mäkké lavice, pestrofarebné kytice, umelecké diela, vonné oleje, príjemná hudba... To už nemalo nič spoločné s pustovňami a pokosenou trávou s otlakami kolien, na ktorú bol zvyknutý. Rozosmutilo ho, že ľudia sa bez výnimky naučili kresťanstvo iba prijímať – ako niečo, čo sa musí, ako niečo, čo sa naučili od rodičov, ako niečo, čo potrebujú, ako inštitúciu, ktorá by im priniesla bezpečie. Dlhá červená nitka, ktorou do bieleho obrusu filozofie vyšiel myšlienky kresťanstva svätý Pavol, sa stratila. Kresťanstvo sa v ich pojmávaní stalo čímsi rodným, emotívnym, naučeným, čo dokázalo na hodinu preniesť povznesenie, na deň sentimentality a na týždeň pocit spravodlivosti a večnosti, až kým sa nestratili v toku každodennosti.

Anjel utekal nahnevane po pražských uliciach, všetky budovy nachvíľu prebrali tvary Tancujúceho domu, míňal bezdomovcov, ktorí mali za nechtami ešte stále zvyšky ihličia, utekal okolo kostolov s padajúcimi kučerami barokových fasád nad oknami, zakopával o dlaždice, na ktorých ešte pred minútou stroskotala lodička malostranskej krásavice... „Ja Ti kašlem na svätcov niekde v horách, kašlem na kresťanskú poddajnosť, s ktorou by sa mali ľudia rodiť ako s hrubom, neschopní vlastnej vôle! Kašlem na farárov, na ich velebnosť vo fialových rúchach na Veľkú noc, na starú vodu pri chrámoch, ktorú nazývate svätenou, kašlem na význam utrpenia ako zakrývania vlastnej neschopnosti...! Čo to nechápate, že ani na planinách na východ od Bialystoku nenájde človek nič sväté, že pred tisícročiami nazývali vaše sviatky Saturnáliami, že vaše zmŕtvychvstanie je len pokračovaním Demeterinho prebúdzania jari a že svätý Jozef je možno krásne zobrazovaný ako tesár, ale v skutočnosti to bol človek ako všetci, s hrubým obočím a hranatými lícnymi kosťami? Čo to, prosím, nechápate, že sa dnes už nedá, tak veľmi nedá, modliť naozaj k svätým, že svätý Karol Boromejský ti nevylicie či bolesť kdesi v dutine brušnej a blahoslavený Karol I. Habsburský už vôbec nie??“ A potom to premieňanie sa prírody na miesto estetické kontemplácie, potom tá mučivá tieseň, keď sa pozereš na fotografie pápeža v starom, mohutnom a ohnutom tele ako vrba a kdesi na dne duše máš pocit, že ten človek vedel, ako to všetko v skutočnosti je, len nemohol, tak veľmi nesmel povedať ľuďom pravdu, aby sa inštitúcie, viera, každodenné ranné zvonenie električiek nezmenilo na chaos a zúfalstvo. A len kdesi a na tých dedinách alebo pri priezračných úsmevoch dobrotivých ľudí ti napadne, že je predsa len dobré, že kresťanstvo máš v matrike ako poistku, pretože

volaní byť nositeľom takej úlohy.

A pritom by sa dalo. Vymyslieť naturalistickú scénu, romantickú náladu, dialóg alebo prekvapivý záver.

Naturalistický pokus:

Prsia. Už od detstva som ich nenávidela. Malé ružové fliačky do tvaru lentiliek. Mala som deväť rokov a bola som s nimi strašne spokojná. Spokojná, že sa moja hruď podobá na chlapčenskú, že kým je krásne rovná, ešte je čas sa vrátiť, ešte som nezačala dospievať. Že kým nie som dospelá, kým som si na svete príliš nezvykla, kým nie som za priveľa vecí zodpovedná, kým ešte nikoho naozaj nemilujem, môžem spáchať samovraždu kedykoľvek chcem. Moje myslenie bolo vtedy priveľmi založené na argumentácii tvrdení, a tak som pozorne počúvala každý výrok o živote. Utkvela mi v pamäti práve táto veta: „Život je dar.“ A na ňu som si s výrazom vševedúciach slečien našla ironickú výhovorku. „Hej, pche, ale každá vec sa predsa dá vrátiť, existuje predsa čosi také ako záručná doba...“ Pche.

Všetko sa však vymklo z rúk, keď som v jedno ráno vystúpila z vane. Postavila som sa z profilu k zrkadlu, či je všetko v poriadku. Nebolo. A ja som to bolestivo videla, ako sa prišna priamka siluety môjho hrudníka zakrivila. Boli tam.

Spočiatku som si snažila nahovoriť, že to nie je pravda. Občas si podobne zvyknem nahovárať, keď sa niečo postupne mení, napríklad tvár. „Nie, nie, tú stračiu nôžku okolo kútika som mal aj pred rokom. Som predsa taký istý ako vlni... Nie, to nie je možné...“ Prejde rok: „Áno, stračia nožička je taká istá ako minulý rok. Musí byť. Nie, to predsa nie je možné, že sa môj čas minul, že práve ja, ja musím začať sta...“ Tak som si aj začala nahovárať, že sa mi to iba zdá, že prsia nerastú. Ale rástli.

Skúšala som si ich obväzovať handrou, keď som občas bola sama doma. Skúšala som vyklepnúť ramená tak, akoby som v hrudi skrývala mláďa vzácného vtáčika. Skúšala som sa o tie dve miesta oprieť palcami oboch rúk a ukazováky k sebe pritlačiť tak, aby bruška prstov sa seba vyvíjali čo najväčší tlak. Táto bránička z prstov síce trochu bolela, ale keď som cítila, ako pod ňou pevne stláčam čudnú mäkkú hmotu a pomaľu pod vrstvou tkaniva cítim opäť staré dobré chlapčenské rebrá, tešilo ma to. A vždy, keď ma nikto nevidel, bleskovo som si poskladala ruky do dvierok z prstov.

Márne.

Eugen Nevan: Sediaca tanečnica

môžeš k týmto ľuďom patriť, pretože sa môžeš začleniť do veľkého spoločenstva a aspoň na chvíľu zabudnúť, aký si v skutočnosti sám...

Takto znela hrdosť s niekoľkými zmieškami vzdelania a takto padalo na zem zúfalstvo, keď si človek povie, že je dobré, keď si „tam niekde“ náboženstvo existuje. „Tak, tak, len si pekne existuj, kresťanstvo, ja sa z okna rád pozriem na ľudí smerujúcich do kostolov, aspoň mi to pripomenie detstvo. Ale nič odo mňa nechci! Ja som zaneprázdnený vzdelaný moderný človek a chcem mať od teba odstup! Ale potom, milé kresťanstvo, ak by som náhodou osamel, ochorel alebo zostal a nemal by som sa o čo oprieť - no, veď vieš... Uzavrime dobrú dohodu...Ja zaspievam koledu a ty mi dáš všetko, čo budem chcieť, dobre? Veď preto. Vedel som, že sa dohodneme, veď si predsa kresťanstvo.“

To všetko sa nahromadilo v anjelovej duši, že až zabudol, že v Prahe je vlastne kvôli niečomu inému. A najviac ho tajne divilo to, že za všetky myšlienky a reči, na ktoré by si predtým ani nedovolil vysloviť, sa mu nič nestalo a večer dokázal byť rovnako srdečný, kultivovaný a altruistický ako kedysi na nebesiach.

A takto by písanie mohlo pokračovať donekonečna. Dalo by sa vymyslieť neskutočne veľa postáv, príbehov alebo len emocionálnych situácií, viac či menej autentických. Nikdy by som sa však ani za jednu z nich nedokázala postaviť. Pretože každým textom by som pohrdala... Jednako z pravej objektivity, keď človek vie, že to, čo píše, nedosahuje takú úroveň, akú by malo. A zároveň aj preto, že by sa mi žiadna postava ani príbeh nezdaľi dostatočne správne, aby vyjadrili, čo naozaj cítim.

Pretože občas si človek o sebe tak trochu namýšľa a zdá sa mu, že všetko, čo sa mu stalo, je jedinečné. A aj preto, že z pozície nežného pohľavia vybaveného emocionálnym fondom, sa neviem štylizovať a hrať na city.

A tak si radšej unavene sadám na posteľ a beriem do ruky knihu. Večer prenechám im, spisovateľom. Na chvíľu je to Hesse, potom mi vyrazí dych MacEvan, Frisch a Lagerkvist; Gombrowicz, Miłosz a Herling-Grudziński ma zase upozornia, aká krásna literatúra sa môže zrodiť v krajine, ktorú považujeme občas až za príliš obyčajný susedský štát. A zo spisovateľov, tých ktorí niečo veľmi bolestivé alebo, naopak, príliš radostné prežili a dokázali to krásne kultivovane vyjadriť, sa stanú priezviská. Ale pánboh zaplať

aj za to. Pretože práve kdesi pri nich mám pocit, že to, čo by som musela vyjadriť v ťažkopádnej romantickej nálade alebo v naturalistickom pokuse, ktorý na celej čiare aj pri slove POKUS zostal, dokážu povedať za mňa. A že môj strach z dospievania, zo starnutia, z príberania, z toho, že nebudem hodná lásky, z toho, že sa raz toho dozviem priveľa, až prestanem veriť...dokážu nielen vypočúť, ale dokonca mi ja poradiť. Okrem iného aj v tom, aby som zase toľko nečítala.

Teda ďakujem, páni prozaici. Veď aj to je dôvod, prečo neviem napísať poviedku.

(A len tak mimochodom sa ráno strapatá načahujem za skrinkou v kúpeľni a zisťujem, že mám poriadne nohrabaný štýl a že hrebienok mám teda poriadne vysoký.)

Anna Uramová

Pohl'adnice

Modlím sa k Tebe Bože tak ako viem
nie sú to litánie ani ruženec
neskladám teologicky správne texty
v rozsvietenej samote večera

Ti posielam pohľadnice
všetky farby čo si nosím v duši lejem
zvysoka na papieri
červená hnedá zlatá modrá
do ornamentov smútku sa rozlieva tvoja útecha
a ja deň za dňom maľujem ako Monet
viac než päťdesiatkrát svoj Rouen
jediný motív jedinu bolesť

Otázka

Niekedy by som chcela vedieť čo je to
milosrdenstvo keď si ho tak naliehavo žiadaš
viac ako obety vôňu kadidla stúpajúci dym
pred oltárom chceš milé srdce milosť
v srdci alebo
kôli srdcu Boha milovať srdce človeka?

Krakov

...a teraz Teraz to viem Pane tu
na kolenách sama pred Tebou schúlená
na studenej
dlažbe kostola ako kvapka na dne kalicha
ako mušľa
zo všetkých strán obklopená pozláteným tichom
Pane počuješ Pane toľko bolesti
sme si sem priniesli

jemné prenikavo jasné trápenia
ostré ako umelecky vypracované ihly
páliace za sklom pozdĺž stien
Pane počuješ Pane cestičky slz
biblické náreky výkriky neutišiteľných duší
Ty ktorý žiariš a dávaš sa spoznať v tichu
Počuješ aj naše mlčanie?

Do šera

Znovu prechádzam popod portál
zo šera spovedného tajomstva
v tichu naplňam pohár
chvejúcou sa čistou vodou
nechávam ti svoj strach
nanovo skúšam ísť za hranicu úprimnosti
v zrkadlách dní vykladám na stôl
mojich tridsať strieborných
chvil' bez Teba

Aj dnes

Neviem pevne kráčať v tomto svete Pane
ešte stále sú pre mňa dôležité
svetielka radosti čo rozjasňujú tmu
dozrievajúcich večerov
vtedy povykľadáam na stôl
všetky sviečky ktoré nájdem v dome
vymaľujem steny duše načerveno a už viem
že aj dnes Ti napriek všetkému
zasa raz uverím

Miriam Hlavačková

* * *

Nesvietim
iba spieňam

v komôrke svojho
tela

kým mi neprídeš
kým mi neprídeš

ako Slovo
na jazyk

oblátka
snehobiela

Rieka, dôverníčka

ramenom opriem sa o tvoje
rameno
tak porozumiem riečnej

reči Telo ako lanovú plachtu
rozprestriem, prstami vlín
po mne plyň ako

časom Som dieťaťom, kukučím
vajcom vloženým do tvojho lona
našla som tvoju večnú tvár

stvorenú na druhý deň Zverilo ti
Svetlo svoje Tajomstvo – či si
ho nosí pod závojom tmy

doposiaľ? Hraj sa, hraj s loďkami
z čerešňových kvetov, z púpav si
postav splav, len nebud'

nemá Spievaj tú večnú riečnu
pieseň, drž mútnu vodu
v hrsti

kým preplávam
na druhý
nespoznaný breh

Fiat

zbieram si bolesti do lona ako
jablka – otľčené plátky, trpké
jakubky (v tme šupky driemu
hviezdičky, ja viem)
akoby sa všetka bolesť zniesla
práve sem, korunovala túžbu,
dávala podstatnému pravé meno :
trest a požehnanie zároveň

núkaš mi ďalšie jablko
a
čakáš či
doň zahryznem

Kaplnka z hlíny I.

zo zrníka prachu
uhnielol si mi kosti
: kaplnku z hlíny
medzi dňom posledným
a prvým
trvá – –

„bránou si ma prived'
voňavou myrhou
mám Mám zaspievať
ti pieseň?
vínom hladíť pery i
plachou laňou byť“

náhli sa a pred
úsvitom
príd'
kým v teplých stopách
čried nevyrastie tráva
kým bozky olív
nezatrpknú na jazyku“

– – trvá i úzkosť, že
nespoznám ťa po hlase,
že z koryt dlaní stratím
živú vodu
a
svetlo v lampe
vyhasne

* * *

tá časť života, ktorá
bolí –
je dlhšia?
(spriaznenosťou
skaly, čelom opretým o jej
večnosť
sa utešíš) – –

– – bola si tieňom, sivým
oslíkom bez mena :
v krajine smútkov
pridlho
sama

bola si iba hádankou :
bez dcéry dcérou
bez muža ženou
a ranou rán

mama

Sme v aule na parížskej Sorbone. Vonku je studený január. V aule sa začína prvá prednášková hodina v roku 1989. Pri katedre je profesor Pierre Chaunu, známy autor moderných dejín, člen Francúzskeho inštitútu, obohatený desiatkami rozličných titulov. Debutuje so sarkastickým tónom: *Toto je prvá lekcia v roku: viete, že na rok 1989 pripadá veľa dôležitých výročí. A dotkne sa radu historických, vedeckých a ekonomických udalostí. Ani slovo však nepovie o Veľkom výročí, ktoré oduševňuje už osem rokov Francúzska. Zabudol som na niečo?* - pýta sa sarkasticky profesor Chaunu. *Nie, nezdá sa mi, že by bolo ešte niečo dôležité, na čo by sme si mali spomínať.*

Dvesto rokov od Revolúcie zahalili pochybnosti. *La révolution déclassée*, výborná, do detailov vypracovaná ohnivá kniha hneď po vydaní na kúsok rozbila mýtus o Revolúcii roku 1789. Hlavne kontrastovala s konformizmom úradných intelektuálov a rétorikou politikov rečníciach pri príležitosti dvestoročného jubilea. Ani jed oporcovia sa neodvážia protirečiť. Ešte aj Max Gallo autora knihy definoval ako *výborného historika*. Vskutku sa mu nemôže nič vyčítať. Nie je ani katolík, ani reakcionár (je protestant a liberál).

Existuje dlhá tradícia kritiky Revolúcie. Začala sa koncom sedemnásteho storočia Angličanom Edmundom Burkom. Ale Chaunu šiel ešte ďalej. S niekoľkými mladými pracovníkmi a vynikajúcimi historikmi preskúmal dokumenty a spisy zamlčované oficiálnou historiografiou, a tak vznikli výbušné knihy, napr. tie od Reynalda Sechera o vraždení veriacich vo Vandée.

Stretli sme sa s Prof. Chaunom v súkromnom dome v Caen, aby sme mu položili niekoľko otázok.

- *Pán profesor, vaša kniha vyšla v marci vo Francúzsku. Už niekoľko rokov rebelujete voči chóru intelektuálov a súzvuku politikov. Protestujete proti legitimitate osláv Revolúcie. Prečo?*

PIERRE CHAUNU: - Oslavy sú vlastne jedna neslušná maškaráda. Politický ťah. Posluhuje si hlúposťami, aké sa o Revolúcii vycúňujú na štátnych školách. Len si predstavte to huncústvo ministra kultúry Langa: „Rok 1989 znamená prechod z tmy na svetlo.“ Ale aké svetlo? Veď oslavujeme Revolúciu klamstva, zlodejčiny a kriminality. Veľmi ma zaráža, ak zvyšok Európy oslavuje dobu, keď sme sa správali ako agresori ku všetkým susedom, plienili sme pol Európy a zapríčinili milióny mŕtvych. Toto sa má oslavovať? A predsa sa vo Francúzsku skoro každý deň oslavuje: 3. apríla, potom 5. a zasa 10. Výsmech!

- *Revolúcia bola udalosťou, ktorá zmenila chod dejín...*

PIERRE CHAUNU: - Máte pravdu, zmenila chod dejín, ako ho zmenil čierny mor v roku 1348. Ale nik to neoslavuje. Jedného nemeckého novinára som sa pýtal: prečo vy Nemci neoslavujete Hitlerove narodeniny? Od hnevu ho vyhodilo zo stoličky. Nemyslite si, že to je niečo podobné?

- *Popravde, z vás sa stal reakcionár. Odmietate byť moderný?*

PIERRE CHAUNU: - Som liberál poznáčený dávkou sympatie k nemeckému a anglickému iluminizmu. Ale tu ide o jedno veľké klamstvo, ktoré ťažko vykoreníť. Ak si proti Revolúcii, si proti modernosti. Si zastaraný ako petrolejová lampa alebo kónsky záprah. Opak je pravda: ja som proti oslavovaniu Francúzskej revolúcie, lebo som za modernosť, za používanie penicilínu, za očkovanie proti kiahňam. Prečo neoslavovať Jennera, ktorý svojim vy-

nálezom objaveným v 17. storočí zachránil viac ako jednu miliardu ľudských životov? Toto je pokrok. Revolúcia naopak blokovala cestu k pokroku, k modernosti. Zničila počas niekoľkých rokov veľkú časť toho, čo sa dosiahlo za tisíc rokov. Veď Francúzsko bolo do roku 1788 na prvom mieste v Európe, no od čias Revolúcie sa viac nepozviechalo.

- *Mohli by ste to dokázať?*

PIERRE CHAUNU: - Pred tridsiatimi rokmi som prispel k založeniu ekonomicko-kvantitatívnej historiografie. Preto dnes ekonometrickými vzorcami ktokoľvek dospeje k podobným uzáverom. To sú fakty a čísla. Všetky krivky vzrastu krajiny Revolúcia zablokovala. Francúzsko bola krajina s

dejčična, klamstvo a kriminalita, toto je skutočná trilógia Revolúcie, ničenie a pálenie v Európe. Francúzi sú presvedčení, že demokracia sa zrodila roku 1789 a že ľudstvo ju napodobňovalo. Bláznovstvo. Vskutku jedinou revolúciou, ktorú by sme mohli oslavovať, je anglická z roku 1668. Odtiaľ k nám prišiel reprezentačný systém, parlamentná vláda a liberálny štát, ktorý začala nasledovať celá Európa.

- *Niečo dobré sa predsa len muselo urobiť, napríklad Deklarácia o ľudských a občianskych právach.*

PIERRE CHAUNU: - To je to zvrhlé klamstvo. Dve najdemokratickejšie ústavy, aké boli kedy napísané, vznikli za Stalina roku 1936 a za gilotinových Francúzov roku 1793. Ich ovocie bolo hrôzostrašné. Práve naopak, krajina, ktorá založila demokraciu, Anglicko, nikdy nemala ústavu. Kadejakým vyhláseniam a tvrdeniam ja veru nepodľahnem. Sloboda, bratstvo a rovnosť jestvujú iba u Pána Boha. Poviem vám niečo: najlepší posudok Deklarácie ľudských práv formuloval Fustelle de Coulange, najväčší francúzsky historik 18. storočia, môj predchodca na Akadémii etických a politických vied. On povedal: tieto zásady

vojsko, 450 000 mužov, štát na najvyššej úrovni, ale s finančnými prostriedkami na okraji bankrotu, lebo keby si to všetko chcel udržať, potreboval by si zvýšiť dane o 100%.

- *Francúzsko tak bolo nútené zaoberať sa reprezentáciou ľudu, vtedy „Stati generali“.*

PIERRE CHAUNU: - Áno, zvolení reprezentanti vytvorili najväčší senát bláznov, aký kedy bol. Boli nezodpovední. Neskrtní iba v požiadavkách, lebo nik si nechcel zobrať na starosť rozhodnutia zakladajúce sa na obeti (stačí vedieť, že medzi poslancami Tretieho stavu boli: jeden bankár, 30 podnikateľov a 622 právnikov). Nerozumeli vôbec ekonómii, len jedna vec im bola jasná, že platiť dane by mali iba tí druhí. Rozmýšľali, čo by sa dalo konfiškovať: najprv zrušili platenie desiatín Cirkvi, čo nik z ľudu nepovažoval za správne, lebo to by znamenalo zrušiť financovanie škôl a nemocníc. Zoštátňovali majetky, ktoré klerici administrovali a ktoré boli darované Cirkvi počas storočí, ktoré však zaberali iba 7-8% pozemkov. Začali rozširovať reči, že Cirkev pokladky ukrýva, a tak sa zoštátňovali pozemky opátstiev.

Podpísaný bol vtedajší minister obrany Lazare Carnot. Generál Clébert neposlúchol tento rozkaz: „Za koho ma považujete? Ja som vojak, a nie másiar.“ Poslali teda Turreaua, kreténa, alkoholika s nehanebným vojskom.

- *A potom sa zabíjalo?*

PIERRE CHAUNU: - Deväť mesiacov po tom generál Hoche, vymenovaný za veliteľa, dorazil do Vandée. Bol zdesený. Napísal obdivuhodný pamätný list Konvenčnej vláde: „Nikdy som nevidel nič také kruté. Zneuctili ste Revolúciu! Oznamujem vám, že od dnešného dňa zastrelím každého, kto bude poslúchať vaše rozkazy...“ Čo vlastne videl? 250 000 zmasakrovaných z počtu 600 000 obyvateľov, dedinky a mestá zrovnané so zemou, vypálené, umučené ženy a deti. V Evreux a v Les Mains sa posielali na gilotínu desiatky ľudí, ktorých vina spočívala iba v tom, že sa narodili vo Fontaine au Camp. Takáto bola genocída vo Vandée. A toto máme oslavovať?

- *Bol z toho škandál, keď ste roku 1983 prvýkrát použili slovo genocída v súvislosti s Revolúciou. Prečo?*

PIERRE CHAUNU: - Skutky rozprávajú za seba. Nikto sa neodvážil zapierať fakty. A nič na svete nemôže ospravedlňovať podobné horory. Ale ešte predtým, už v roku 1894, revolučný socialista Babeuf vydal knihu „Genocída ľudu vo Vandée“. Niet rozdielu medzi tým, čo spáchala revolučná vláda vo Vandée, a tým, čo spáchal Hitler. Ba vlastne jestvuje jeden rozdiel. Hitler bol prefikanejší, a preto nikdy nedal písomný rozkaz na odstránenie Židov. Tí z roku 1789 okrem toho, že to boli vrahovia, boli aj hlupáci, a tak vydali rozkaz písomne a dokonca ho dali uverejniť v Le Moniteur.

- *Prenasledovania posilňovali vieru ľudu, ale toto francúzske prenasledovanie akoby kresťanstvo vymazalo.*

- *A toto sa robilo pod ideologickou zámenkou.*

PIERRE CHAUNU: - Samozrejme. Klérus musí uznať civilnú Konštitúciu, lebo bez menenia a porušovania cirkevnej štruktúry by sa nedalo kradnúť. Cirkevnými majetkami, vďaka ktorým boli vydržiavané školy a nemocnice, sa obohatila banda 800 000 zlodejských rodín: šľachta, meštánska sprava i zľava. To je dôvod, prečo Francúzska revolúcia je nedotknuteľná. Bolo to veľké zlodejstvo, ktoré napomáhalo vládnucu triedu. Zlodejstvo potrebuje klamstvo a prenasledovanie. Zaviedli povinnosť pre kňazov skladať prísahu. Kto tak neurobil, bol zavraždený. Revolúcia bola protináboženskou vojnou.

- *A čo sa stalo vo Vandée?*

PIERRE CHAUNU: - Ľud povstal, aby bránil svoju vieru. Direktórium chcelo presadiť povinnú vojenskú službu (toto bol ich vynález, lebo doteraz iba šľachta šla do vojny a kvôli dani z krvi nemusela platiť dane). V jeden deň zatvorili všetky ich kostoly. Vandéeánski sedliaci sa začali búriť. Povedali si, že radšej zomrú, ako by sa vzdali slobody. Poverili veľmi vzdorovitú šľachtu vedením katolíckeho vojska, a tak sa vlastne šli dať zmasakrovať, lebo ich vojenská príprava v porovnaní s Clébertovým vojskom nebola dostatočná. Vandea bola bez milosti rozdrvená. Ale tu by som chcel pripomenúť, že pod zástavou Božského Srdeca bojovali aj protestantské batalióny z Vandée. Katolíci, protestanti a židia čelili spolu gilotine, napríklad v Montpelliere, aby bránili slobodu.

- *Ale vo Vandée sa to ešte neskončilo.*

PIERRE CHAUNU: - To je len jedna strašná kapitola. V decembri 1793 revolučná vláda dala rozkaz vykynovať obyvateľov v 778 farnostiach: „Trebá zmasakrovať ženy, aby nepríbúdalo detí a deti, lebo z nich budú zbojníci.“ Toto napísali.

Čo roku 1789 spôsobila Francúzska revolúcia, spáchal iba Hitler

28 miliónmi obyvateľov, najrozvinutejšia, kreatívna, pokroková, s trendom k primátu. Revolúcia spolu s pustošením produktívneho aparátu má na svedomí dva milióny mŕtvych, spôsobila otras generácií, ktorý sprevádzal zrútenie ekonomiky. V produkcii na hlavu obyvateľa Francúzska a Anglicko, dve najrozvinutejšie krajiny sveta, mali navzájom v roku 1780 ukazovatele 110 a 100. Potom sa roku 1815 Francúzska zrútila na koeficient 60, kým Anglicko zostalo na 100, čím stratilo konkurenta. Toto bola cena Revolúcie.

- *Mohli by ste vysvetliť aspoň jeden motív?*

PIERRE CHAUNU: - Okolo 1793. roku a v nasledujúcom desaťročí Francúzska začalo žiť na 78% z požičaných peňazí a 22% z daní a rent, ktoré sa neinvestovali, ale prejedali, páli-li a kradli pre obohatenie nomenklatúry. To bolo strašné márenie a historické ožobračovanie. Keď sa Chateaubriant vrátil do Francúzska roku 1800, rýchlo sa spamätal: „Čudné, odkedy som odišiel, nenatrelí ani žalúzie, ani dvere.“ Keď okná strácajú farbu a záchody nefungujú, človek si môže byť istý, že tu bola revolúcia.

- *Ale Revolúcia otvorila ľudské myslenie.*

PIERRE CHAUNU: - Bože! Veď došlo ku kolosálnemu zničeniu inteligencie a bohatstva. Keď odsekli hlavu Lavoisierovi, zakladateľovi modernej chémie, vo veku 37 rokov, bola to drahá cena pre ľudstvo. A túto cenu si môžete vynásobiť stokrát. Ako skončila vedecká a intelektuálna elita? Tí, čo neemigrovali, boli povraždení. Bola to enormná strata. Toto máme nazvať občianskym výdobytkom? 43% Francúzov sa roku 1788 vedelo podpísať a písať. Po Revolúcii sa to znížilo na 39%, lebo Cirkev stratila majetky (celé stáročia vzdelávala ľud), a tie si rozdelila medzi sebou nomenklatúra. Z kostolov sa stali svinské chlievy a umelecké pamiatky boli zničené.

- *Je to pravda, že sochu Notre Dame rozbili, Cluny zrúcali, podobne skoro všetky románske a gotické kostoly?*

PIERRE CHAUNU: - Opakujem: zlo-

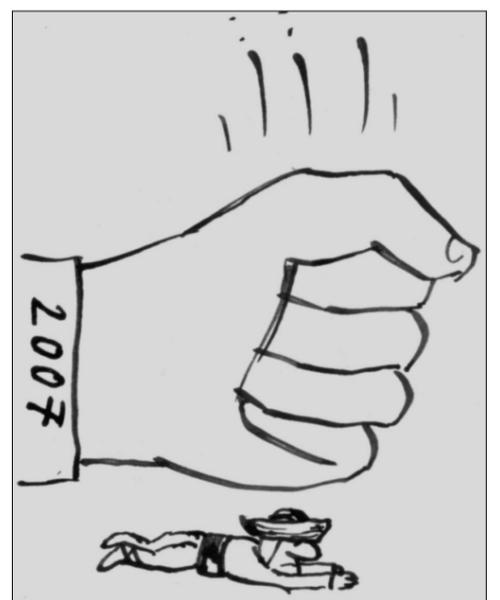
majú tisíc rokov, aj keď deklarácia bola formulovaná tak trochu abstraktne. Ale jedna vec je nová: sfaľovali antické zásady, aby ich predstavili ako vlastný objav a použili ako zbraň proti minulosti. A to je niečo perverznejšie.

- *A politické následky iluminácie?*

PIERRE CHAUNU: - Iluminácia bola v celej Európe. Kant istotne nebol menej ako Voltaire. Ale Revolúcia bola iba tu u nás. Nemôžem uveriť, že by v Európe boli schopní myslieť jedine Francúzi. Niet v tom historických súvislostí. Aj to je klamstvo, ak by sa tvrdilo o nevyhnutnom historickom fatalizme. Prenasledovanie Cirkvi a plán na odstránenie kresťanstva vo Francúzsku zapríčinili finančné záujmy, a nie dôvody metafyzického rázu.

- *Pán profesor, mohli by ste to trochu vysvetliť?*

PIERRE CHAUNU: - V XVII. storočí všetky európske štáty mali reprezentačné inštitúcie. Francúzsko na to pomaly zabúdalo. Tak sa z neho stal daňový raj. Je známe, bez reprezentačných inštitúcií sa nemôžu zvyšovať dane. Príklad: finančný tlak medzi rokmi 1670 a 1780 zostal na úrovni 100, kým v Anglicku proporcionálne zo 70 na 200. Francúzsko sa hralo na moderný štát, malo moderné

Z Madridu do Toleda sa dá cestovať vlakom alebo autobusom, ktorý odchádza z autobusovej stanice pod hotelom Florida. Je to hotel v tesnej blízkosti železničnej stanice Norte (Sever) a jeho meno sa spája s menom amerického spisovateľa Ernesta Hemingwaya, ktorý sa tu zvykol ubytovať počas každej svojej návštevy v Madride, najmä počas španielskej občianskej vojny v rokoch 1936-1939. Koncom septembra je na náhornej planine, na ktorej je rozložené najvyššie položené európske hlavné mesto Madrid, práve tak ako aj o 70 km južnejšie v Toledu, krásne slnečné počasie a teplo tak ako u nás v lete, iba v noci sa sem tam zvykne ochladiť. Aj Toledo je vysoko položené na skalnatom výbežku, ktorý ako stuha obtáča rieku Tago, hlboko zarezaná do skalnej úžľabiny. V tomto zmysle pripomína mesto Toledo tak trochu Nitru, ale ešte viac Bratislavu od Petržalky, pretože známy Alkazar (hrad) sa veľmi ponáša na Bratislavský hrad a rovnako kraľuje celému starému mestu.

Kto by dnes povedal, že kedysi to bolo Toledo, ktoré konkurovalo mladému, rodiacemu sa Madridu. Vďaka Habsburgovcom prevzal

Emil Vontorčík

Spomienka na Toledo

K 70. výročiu občianskej vojny v Španielsku a obrany Alcazaru

Soeur Espagne, sainte Espagne - tu as choisi!

Onze évêques, seize-mille pretres massacrés - et pas une apostasie!

Sesterské Španielsko, sväté Španielsko - dobre sis' vybralo!

Jedenásť biskupov, šestnásť tisíc kňazov umučených - a ani jeden neodpadol!

Paul Claudel: Španielskym mučeníkom

primát Madrid. Preto Habsburgovci zanechali v Madride trvalé stopy viditeľné nielen na jazdeckých sochách ich španielskych kráľovských predstaviteľov, ale aj v mnohých stavebných (Plaza Mayor), umeleckých a kultúrnych pamiatkach. Avšak Toledo aj napriek tomu si zachovalo dominantné postavenie v mnohých smeroch. V prvom rade je to jedno z najstarších historických miest Iberského polostrova, ktoré neobide takmer žiaden návštevník Madridu. Ako je Nitra spojená s najstaršími dejinami nitrianskych a moravských Slovenov a ich kristianizáciou (prvé biskupstvo

v Nitre r. 880), tak aj Toledo je spojené s najstaršími dejinami Španielska, ako aj s dejinami kresťanstva na Iberskom polostrove. Od r. 396 Toledo bolo miestom konania provinčných cirkevných koncilov rímskej Hispánie a od r. 1085 do 18. str. sídlom arcibiskupa, ktorý mal postavenie druhého muža po kráľovi. V rokoch 534-1085 bolo významným strediskom cordobského kalifátu. Po vyhnaní moslimských Arabov dostalo mesto opäť svoj niekdajší lesk, ale iba do r. 1561, keď Habsburgovci preniesli kráľovské sídlo do Madridu. Potom už mesto politicky i hospodársky upa-

dalo. Avšak historicky je mesto slávne dodnes, je pýchou Španielska, strediskom kultúry, nazývané aj mestom El Greca, mesto so stopami židovskej, arabskej i kresťanskej kultúry rozvíjajúcich sa v úzkej symbióze. Dodnes je svetoznáme výrobou zbraní a zlatníctvom. V r. 1936 sa stalo známym vo svete prudkými bojmi o Toledo medzi ľavicovými republikánmi a nacionalistickými frankistami.

Každá revolúcia je internacionalistická, i keď najviac sil čerpá z radov domácich nespokojencov predovšetkým z predmestských štvrtí, ktorí sú na tržniciach, rímkoch a krčmách najprístupnejší agitácii cieľavedomých domácich i zahraničných agentov. Medzinárodné revolučné sily boli vždy pripravené využiť nespokojnosť obyvateľstva alebo určitých sociálnych vrstiev, ako aj mládeže a študentstva pre svoje geopolitické zábery. Takto bolo aj v predrevolučnom cárskom Rusku a dalo by sa povedať, že udalosti v Španielsku sa odvíjali podľa podobného scenára, ak pominieme dlhodobu narastajúce spoločenské napätie v hospodárskom a politickom živote krajiny. Bolo to iba s tým rozdielom, že v Španielsku revolučný tábor mal pestrejšie zloženie: od nám v Strednej Európe málo známych anarcho-syndikalistov cez Trockého stúpcov svetovej revolúcie až po Kominternou a sovietskymi riadených komunistov, ktorí rovnako túžili po ovládnutí sveta. Po otvorení nemeckých, talianskych i sovietskych archívov dnes už toho viacej vieme o tom, kto v pozadí poľahoval nitky nastrčených bábok.

V Slovenskej republike sa o udalostiach v Španielsku v tridsiatych rokoch min. storočia cudne mlčí. Mlčia historici, mlčia novinári i spisovatelia. Okrem tých, čo boli poplatní komunistickej ideológii už za prvej česko-slovenskej republiky (davisti) a tí, čo písali o Španielsku v súlade s komunistickou ideológiou prednovembrového režimu. V komunistických Slovenských zvestiach hrmel proti Francovi a španielskym nacionalistom Vladimír Clementis i Laco Novomeský. Keď v Španielsku horeli kostoly a boli ničené kultúrne pamiatky, nenahraditeľné poklady ľudstva, a veriaci boli strieľaní ako králiky len preto, že nosili krížik alebo na nich niekto ukázal prstom, Novomeský sa vo svojej reportáži zo španielskych miest a bojísk pri pohľade na spáleniská katolíckych kostolov snaží nájsť v revolučnom pustošení čosi pozitívne, ale vyznieva to nakoniec ako trápna obžaloba katolíckeho kléru:

"Vo Valencii je otvorený a verejnosti stále prístupný protestantský chrám aj akási cirkevná ustanovizeň.

Nie je rozdiel medzi bohom katolíkov a medzi bohom protestantov a španielski ateisti nedávajú úplnú voľnosť protestantskej cirkvi preto, lebo by chceli rozlišovať medzi bohom oboch cirkví, ale preto, že pozemská spoločenská činnosť protestantskej cirkvi nebola a nie je taká, aká bola činnosť katolíckych cirkevných hodnostárov."

A tak mladá generácia na školách dostáva i dnes skreslené informácie a nechápavo počúva o najpočetnejšej beatifikácii, aká sa v dejinách Cirkvi udiala, o beatifikácii španielskych mučeníkov zavraždených počas španielskej občianskej vojny i pred ňou v r. 1931 revolučnými gardami a zvlčilými revolucionármi všetkého druhu. Keď napíšem tieto riadky, môžu sa na mňa oboriť ľavicoví novinári, že šírim demagogiu. Mnoho ľudí im môže uveriť, lebo naozaj verejnosť nič o týchto udalostiach, odohrávajúcich sa v predvečer II. svetovej vojny, nič nevie a pamätníci už vymreli. Nevie, či náš ľavý front v kultúre selektuje, čo má byť do slovenčiny preložené a čo nie, alebo je to iba náhoda, že dodnes nemáme do slovenčiny preložené ani jedno dielo britského historika Paula Johnsona. A keď sa nám pred desiatimi rokmi dostal do rúk český preklad Intelektuálov, Vladimír Mináč na niekoľkých stranách Literárneho týždenníka na pokračovanie zmietol zo stola Johnsonovu knihu a označil autora za nabubrelého amerického publicistu, hoci Paul Johnson je Angličan a katolík.

Ešte šťastie, že o Španielsku onej pohnutej dobe píše aj iní. Preto by som rád citoval predstaviteľov španielskej ľavice o pravých úmysloch jej revolučného vystúpenia z knihy Rulpha Thomasa. Na s. 107 svojej známej knihy The Spanish Civil War (New York: Harper and Brothers, 1961) uvádza slová predstaviteľky socialistov Margity Nelenovej, ktoré vyslovila v plamennej reči nedlho po zvolení socialistu Manuela Azañu za prezidenta Španielskej republiky (10. mája 1936):

„Chceme revolúciu, ale nie ruskú revolúciu, ktorá by slúžila ako model, pretože my musíme zapáliť obrovský plameň, ktorý by bol viditeľný na celom svete a vlny krvi, ktoré by zafarbili moria do červena!“ Ak sa jej more krvi v boľševickej revolúcii v Rusku zdalo málo, potom sa niet čo diviť toľkým ukrutnostiam, akých sa počas občianskej vojny v Španielsku dopúšťali obe strany. A 24. mája toho istého mesiaca socialista Largo Caballero, ktorý vošiel do dejín pod menom „španielsky Lenin“, v Cádize masíroval mozgy svojich poslucháčov plamenným prejavom, ani nie dva mesiace pred vypuknutím španielskej občianskej vojny:

„Keď sa Ľudový front rozpadne, - akože sa aj rozpadne, - triumf proletariátu bude zabezpečený. Potom zavedieme diktatúru proletariátu, ktorá nebude znamenať potlačenie proletariátu, ale kapitalistov a buržoázných strán.“ Na rozdiel od česko-slovenských poslancov, ktorí sa pri hrozbách podobného druhu, aké predniesol v parlamente K. Gottwald v dvadsiatych rokoch smiali, poslancom španielskych cortesov naozaj do smiechu nebolo. Mali už svoje skúsenosti z r. 1931.

Ako to, že svet napriek tomu podporoval republikánske Španielsko? Či nevideli, alebo nechceli vi-

Jeseň preletela po chotári, obliekla stromy do pestrých šiat, ukázala svoju tvár v podobe posledných teplých lúčov babieho leta. Ale predstavila sa i v podobe chladných rán s kvapkami dažďa.

Posledná nedeľa 28. 10. 2007 tejto výnimočnej jesene zaviedla návštevníkov do Múzea kysuckej dediny vo Výchylkovke na program „Ukončenie sezóny“, ktorý pripravili členky Folklórneho súboru Staškovanka. Na žarnovoch zomleli žitko, v dobových peciach napiekli voňavý chlebič, zaspievali ľubozvučné piesne, ktoré sa ozývali po celom chotári, ponúkli návštevníkov chlebom a soľou.

Programy pripravované v spolupráci s folklórnymi skupinami sú zrkadlom života našich predkov a zároveň aj svedectvom pracovitosti a veľkej múdrosti kysuckého ľudu. Každý program folklórnej skupiny objavuje klenoty ľudovej kultúry a tie právom patria do Múzea kysuckej dediny vo Výchylkovke.

Počas celej sezóny sme každú ne-

deľu pripravovali pre návštevníkov rôzne programy zamerané na zvyky a tradície našich predkov. Nechýbali ani remeselníci a rôzne iné podujatia, prezentácie, ktoré mali u návštevníkov veľký ohlas. Celkom bolo prezentovaných 24 plánovaných podujatí a navštívilo ich vyše 21 tisíc návštevníkov. Medzi naj-

približujú život našich predkov, a tie treba udržiavať a zveľaďovať. Tohto roku sa robili nielen opravy objektov, ale aj úpravy okolia. Bola pokrytá strecha na ovcine u Poništov a dome lesných robotníkov z Dunajova, vymenil sa most ku Klubinskému mlynu, mostíky k jednotlivým usadlostiam, opravilo sa pódium pri krčme a pre deti sa vybudovalo nové ihrisko.

Chceli by sme sa touto cestou poďakovať folklórnym súborom, skupinám, jednotlivcom, ľudovým hudbám, remeselníkom, obciam a všetkým tým, ktorí sa podieľali na príprave a realizácii všetkých podujatí organizovaných v Múzeu Kysuckej dediny a Historickej lesnej úpravovej železnice vo Výchylkovke. Veľké ďakujem patrí aj zamestnancom expozícií, ktorí v dobrom i v zlom počasí sprevádzali návštevníkov a oboznamovali ich so životom našich predkov.

DARINA HNIKOVÁ
Kysucké múzeum v Čadci

Brány skanzenu sa zatvorili

významnejšie podujatia patrili: Otvorenie skanzenu spojené s veľkolepým festivalom Staré nôty mladých strún, Deň železnice, Medzinárodný deň detí, Celoslovenská súťaž v kosení trávy, prezentácia obci Nová Bystrica a Oravská Lesná, Ospievané Beskydy, prezentácia stredných škôl a rôzne iné podujatia organizované s medzinárodnou účasťou účinkujúcich.

Nielen programy sú dôležité pre návštevníkov, ale aj objekty, ktoré nám

Svätá omša v skanzene Výchylkovka

dieť, čo sa v Španielsku deje? Ale videli. Pravda, v 30. rokoch už fungoval „červený orechster“: platení novinári, spisovatelia, vedci, umelo vytváraná verejná mienka, sledujúca záujmy ľavicových strán a Kominterny. Keď Gide po návrate zo Sovietskeho zväzu dovolil si kritizovať pomery v sovietskom Rusku, na madridskom medzinárodnom zjazde spisovateľov bol hlavným terčom útokov a hlavným predmetom rokovania. Lebo o tom, čo by si mali spisovatelia všimnúť a písať pri pohľade na tragédiu španielskeho národa, o tom sa veľa nehovorilo a keď, tak len z pohľadu komunistckej ľavice. Obrat nastal až vtedy, keď začali tzv. čerky (pomenované podľa boľševickej čerky v sovietskom Rusku) v Barcelone zatvárať a vraždiť vlastných príslušníkov ľavice: trockistov a anarchistov. To však fungovanie červeného orchestra nenarušilo, ale

umožnilo mnohým triezvo a poctivo zmýšľajúcim ľavicovým spisovateľom, ako bol napr. Dos Passos, alebo Georg Orwell, spamätať sa z nekritického obdivu k španielskej i boľševickej revolúcii. Práve vtedy, keď sa musel Orwell skrývať, aby ho revolučné komandá a komunistickí agenti nenašli a nepostavili k múru, napísal svoj Hold Katalánsku a dospel k novému pohľadu na komunistickú ideológiu a životnému presvedčeniu, ktoré potom umeleckou formou stvárnil vo svojich slávnych dielach: 1984 a Farma zvierat.

To, čo sa v tom čase dialo v Španielsku, sa navlas podobalo tomu, čo bolo už pár rokov rozbehnuté v Sovietskom Rusku. Pokiaľ Lenin dával vraždiť tisíce príslušníkov šľachty, desaťtisíce kňazov a keď ním stvorená mašinéria začala požierať státisíce, ba milióny roľníkov v boľševikmi vyvolaných hladomoroch, akoby sa to červeného orchestra a predajných západných intelektuálov netýkalo. Až keď Stalin po Kirovej smrti začal v masovom meradle hrdúsiť vlastných súdruhov, začali sa aj poniektorí západní intelektuáli spamätávať...

Kto sa najrozhodnejšie postavil proti anarchistickému teroru, bola španielska armáda, resp. jej generáli, ktorí bohužiaľ tiež neboli jednotní (monarchisti, karlisti, alfonsisti, Falanga a iné politické zoskupenia), ale predsa ich v tom čase zjednocoval odpor proti radikálnym, militantným ľavicovým silám a komunistckej ideológii, proti revolučnej deštrukcii a chaosu. Pretože dobre psychologicky a sociologicky premyslená stratégia a taktika revolučných plánovačov a teoretikov vždy počítala v revolučnom vystúpení s uvoľnením stavidiel ľudských vášní a zloby, aby sa v čase najväčšieho chaosu a spoločenskej i hospodárskej deštrukcie dalo odraziť k revolučnej diktatúre a teroru. Recept bol vo veľkom vyskúšaný najskôr vo Francúzskej revolúcii a potom v boľševickej revolúcii v Rusku. Vlasteneckí generáli pochopili to, čo nemohli pochopiť ľavicoví intelektuáli: Ak sa Španielsko nebude brániť, stane sa korisťou internacionálnych ľavicových síl a nástrojom Kominterny a sovietskej rozpínivosti. Heslo boja proti fašizmu pre-

krývalo pravú podstatu vecí, ktorá by sa dala vyjadriť heslom: Za víťazstvo komunizmu, za červenú Európu! Stalin a sovietski geopolitickí plánovači potrebovali sa zmocniť „mäkkého podbruška Európy“ (ako Stalin nazval Španielsko), aby mohli ovládnuť Gibraltár a vstup do Stredozemného mora a prístup k naftě. Povstanie generálov z 18. júla 1936 proti ľavicovej vláde Národného frontu v priebehu jednej noci a dňa spôsobilo nové rozloženie politických i vojenských síl na Iberskom polostrove. Vláda Santiaga Casaresa Quiroga trvala krátko. Zmietla ju ulica a radikálni socialisti s komunistami, pretože ministerský predseda nechcel dať súhlas k poskytnutiu zbraní revolučným gardám, revolučnej mládeži a ľavicovým robotníkom. 19. júla ho nahradil José Giral y Pereira. Ulice v Madride, Barcelone a v iných mestách, ktoré povstalci neovládli, naplnené davmi nespokojencov všetkého druhu, ktorých poväčšine spájala a ovládala psychóza nenávisti voči Katolíckej cirkvi, sa začali vyzbrojovať. Tak sa dostal Madrid, ktorý bol z veľkej časti kontrarevolučný, do rúk ľavicových milícií, ktoré pre zlyhanie armádneho velenia dobyli kľúčový odpor - kasárne Montaña, kde dodnes široká betónová prázdnota na vyvýšení neďaleko kráľovského paláca a Španielskeho námestia pripomína zlyhanie ľudského činiteľa. Začalo obdobie masových poprav i diskretných „vychádzok“ do El Campo pre tisíce Madridčanov, z ktorých nebolo návratu.

V Toledě tento scenár zlyhal zásluhou plukovníka, neskôr generála Moscarda. Ako veliteľ posádky nepridal sa na stranu republikánov. Keď videl, že k Toledě sa sťahujú revoluční milicionári z Madrida a z iných častí Španielska, opevnil sa s príslušníkmi Civilnej gardy i s kadetmi v Alcazare, čo mu umožňovalo dlhodobú obranu. Už 20. júla bol Alcazar obkľúčený ľavicovými milíciami. Veliteľ sa nepoddal ani vtedy, keď sa mu z telefónu ozval synov hlas, ktorého milicionári dopravili z Madrida. Prišiel o syna, ale Alcazar ubránil až do 27. septembra, do príchodu nacionalistických síl od Talavery. Keď sme sa presúvali úzkymi uličkami mesta k Alcazaru, spome-

nul som si s vďakou na knihu Karola Murgaša „Hrdinovia Alcazaru“ i na Ivana Štelcera z Trenčína, ktorý knihu znovu vydal ako reprint v r. 1995. Kniha je napísaná s takou znalosťou reálií a plánu mesta, ulíc i jednotlivých objektov, že môžete ešte i dnes podľa nej sledovať priebeh bojov o toledský Alcazar.

Keď som pred poldruha rokom navštívil Toledo cez madridskú turistickú cestovnú kanceláriu, prehliadka mesta začínala prijatím v informačnej sieni magistrátu, kde nám bol premietnutý film o histórii mesta, vrátane originálnych filmových záberov z barbarského ničenia mesta delostreleckou paľbou ľavicových milícií v júli 1936. Tentoraz som pricestoval linkovým autobusom z Madrida a po úzkych toledských uličkách som sa potuloval peši a sám, zamiešaný medzi stovky a stovky turistov a návštevníkov z celého sveta a s plánom mesta v ruke mohol som si odvíjať v mysli udalosti hrdinskej obrany Alcazaru, obohatený znalosťami nielen z knihy Karola Murgaša, ale aj z historickej a memoárovej literatúry mnohých významných autorov a spisovateľov i novinárov, ktorí boli osobnými svedkami týchto udalostí, či už ako ľavicoví alebo pravicoví publicisti. Obranu Alcazaru neobišiel vo svojich pamätiach ani Il'ja Erenburg. Podrobne sa touto problematikou zaoberá najmä sovietsky korešpondent Pravdy Michail Kol'cov (ktorého v r. 1939 v známych stalinských čistkách tiež popravili). Kol'cov sa osobne zúčastnil bojov v ruinách hradu na strane červených, ako zvykli v súdobej tlači nazývať republikánske milície.

Toledo fascinovalo aj ľavicové sily, ktoré podnikali všetko na to, aby Alcazar padol. Keď to nešlo zbraňami, použili horľaviny, ale pri nich uhoreli sami útočníci. Nakoniec sa uchýlili k podkopom a postupne vyhadzovali do povetria jednotlivé časti pevnosti. Neuspeli. V každej akademickej príručke dejín Španielskej občianskej vojny sa špekuluje nad rozporuplným rozhodnutím, či mal Franco pokračovať v útoku na Madrid a mohol ho vraj vtedy aj dobyť, alebo či bolo správne, že dal prednosť záchrane obrancov Alcazaru. Rozhodol sa pre druhé riešenie a som presvedčený, že vedel prečo.

Dobytie Toleda a záchrana obrancov dovolila pozdvihnúť hlavy všetkým národne orientovaným Španielom a dať im nádej na víťazstvo.

Je síce pravda, že ani jeden zo Slovákov, s ktorými som prišiel do styku v Španielsku, nebol tam usídlený pred II. svetovou vojnou a ne-

zažil hrôzy revolučného teroru i porevolučnej odplaty, predsa však všetci, čo prišli do Madrida hneď po skončení vojny, si pamätajú ešte stopy krutých bojov v univerzitnom meste, kde Francovi nacionalisti dosiahli najhlbší prielom do republikánskej obrany mesta a kde zviadli obidve strany za pomoci komunistami organizovaných medzinárodných brigád hádam najurputnejšie boje i dlhodobú pozíciu zákopovú vojnu. Hoci ľavicová vláda na čele s Largom Caballerom už pri prvom veľkom ohrození hlavného mesta sa premiestnila, resp. ušla do Valencie, predsa otázka udržania, alebo pádu hlavného mesta mala pre ľavicovú vládu a pre svetové komunistické sily kľúčový význam až do chvíle, pokým sa oba európske totalitné režimy nezbratili paktom, ktorý neviem prečo zvykne nazývať pakt Molotov - Ribbentrop, akoby o ňom nerozhodovali dvaja krutí a prefikani európski diktátori Stalin a Hitler.

V rodinách Slovákov, ktorí si vzali za manželky Španielky, doteraz prežívajú spomienky na občiansku vojnu. Aj keď už pamätníkov je poskromne, udalosti tých čias, ktoré

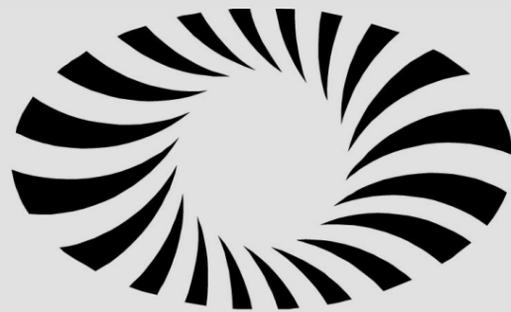
sa dotýkajú ich rodín sa prenášajú ústnym podaním na mladšie generácie. Veď málokto rodina bola od dôsledkov vojnových udalostí ušetrená. Boli mnohé prípady, že 18. júl 1936 zastihol jedného člena rodiny v tábore republikánov a druhého v tábore nacionalistických povstalcov a takto proti sebe bojovali až do trpkého konca, ak ich smrť nespojila.

Podvečer sadám do linkového autobusu na návrat do Madridu a z cesty posledný raz pohľadím pohľadom hrdinské mesto Grecových záhumčivých, do seba zahľadených postáv a viem, ak dožijem, znovu sa sem vrátim. Toto mesto mi učarovalo, lebo je veľmi podobné Nitre i Bratislave, spojené s Habsburgovcami v dobách najväčšej slávy, v dobách výstavby Escorialu a zámorských objavov, keď nad španielskou ríšou slnko nezapadalo...

Byť v Bratislave alebo v Nitre a nevyjsť na Hrad je asi to isté, ako byť v Madride a nevidieť Escorial, asi 50 km vzdialené veľkolepé, ale chladné žulové sídlo Filipa II., kláštor a zároveň miesto večného odpočinku všetkých španielskych kráľov a ich rodín. Preto som ďalší deň venoval návšteve týchto pamätných miest, spätých s dávnou i nedávnou históriou Španielska, ktoré sa v 10. storočí stalo domovom aj pre desaťtisíce Slovanov, predaných sem ako otrokov po páde Veľkej Moravy.

Ak je Escorial, toto monumentálne sídlo španielskych kráľov odleskom moci Španielska v čase jeho najväčšej slávy, potom moderný veľkolepý pamätník vo Valle de los Caídos, situovaný na skalnom výbežku Quadarramy neďaleko Escorialu a Madridu, je prejavom najväčšej tragédie španielskeho národa - občianskej vojny. Svoju spomienku na Madrid, Toledo i na našich krajanov, čo tu žijú, nemôžem skončiť ináč, ako zastávkou pri tomto pamätníku. Vystúpili sme z autobusu na priestrannom parkovisku tak ako stovky iných domácich i zahraničných návštevníkov, ktorí sem denne prichádzajú, aby navštívili tento monument španielskej občianskej vojny. 150 metrov vysoký kríž je osadený na brale skalnatého výbežku pohoria Quadarrama. Na priestrannej plošine pred vchodom do podzemnej baziliky vytesanej v žulovom podklade si v podvečernom tichu (parkovisko je hlboko pod nami v lesnom poraste) pripomíname tisíce tých, čo tu dnes pokojne odpočívajú vedľa seba, či už sú to ľavicoví republikáni, anarchisti, trockysti, alebo ich pravícoví odporcovia: falangisti, monarchisti, karlisti či alfonzisti, veriaci i neveriaci a snívajú svoj večný sen. Už ich nevzrušujú stranické spory, ani triedna nenávisť a spory o zmysle ľudskej existencie a ľudskom údele stratili zmysel; skončilo všetko pechorenie za pravdou a šťastím, s Bohom i bez Boha. A kríž na vrcholku pamätníka vo Valle de los Caídos (Údolie padlých) ukazuje k modrej madridskej oblohe vertikálny, transcendentný rozmer ľudskej existencie, ako memento pre nové generácie Španielov i národov celej Európy.

EMIL VONTORČÍK

ECO INVEST

partner v papierenskom priemysle

je slovenský priemyselno -
investičný holding
s celoeurópskou pôsobnosťou
zameriavajúci sa na dlhodobé investície
v nasledujúcich odvetviach:

- Výroba celulózy a papiera
- Energetika
- Mäsospracujúci priemysel
- Médiá
- Podnikanie s nehnuteľnosťami a developing
- Telekomunikácie
- Služby

V tohtoročnom siedmom čísle dvojtýždenníka Kultúra som publikoval článok o celoživotnom literárno-umeleckom diele katolíckeho kňaza, básnika a člena slovenskej katolíckej moderny Jána Harantu. V nadväznosti na daný článok a pri príležitosti spomienky na narodenie tohto významného človeka, ktoré sa viaže k dátumu sprd deväťdesiat osem rokov, konkrétne 3. decembra 1909, chcem predstaviť jeho dôležitú literárnokritickú a prekladateľskú prácu.

Je známe, že autori, začlenení do osobitnej básnickej skupiny katolícka moderná, sa okrem vlastnej literárnej tvorby venovali viacerým básnickým a odborným prekladom zo zahraničnej literatúry. V časoch priaznivej atmosféry pre katolícku modernu sa dané preklady viazali najmä na náboženskú tematiku, „korešpondovali s kresťanským svetonázorom či s katolíckou spiritualitou. Predovšetkým to boli preklady tzv. duchovnej lyriky cirkevného i svetského rázu.“¹ Išlo najmä o snahu prekročiť hranice, otvárania sa svetu cez prekladovú tvorbu a následne o nadviazanie kontaktu s inou zahraničnou literárno-umeleckou kultúrou (v popredí bola francúzška, nemecká, talianska).

Niektorí mladí tvorcovia i obdivovatelia katolíckej poézie získali „bezprostredný poznávací kontakt s kontextom modernej európskej poézie už počas univerzitných štúdií mimo Slovenska.“² Paľo G. Hlbina študoval teológiu na univerzite v Prahe, Ján Haranta v Štrasburgu, Svetoslav Veigl v Salzburgu. Mnohí básnici slovenskej katolíckej moderny boli jazykovo náležite vybavení, najmä tým, že „popri tradične obľúbenej nemčine si osvojili francúzštinu, ktorá ich doviedla priamo k ohnisku, z ktorého už od konca 19. storočia vyľetovali celé roje poetických iskier, zapalujúcich modernú básnickú obrátnosť v celom rade iných európskych literatúr, a je pochopiteľné, že okrem umeleckého odkazu „prekľiatych básnikov“ – symbolistov (Verlaine, Rimbaud, Mallarmé), ktorý sa už stal všeobecne známym imaním modernej európskej poézie 20. storočia, ich osobitne zaujali noví francúzski básnici príbuzného duchovného ustrojenia, napríklad Charles Péguy, Paul Claudel, Francis Jammes, Paul Valéry, teda básnici, čo na rozporuplnosť modernej doby, ktorá priviedla svet k apokalyptickým hrózam svetovej vojny a k všeobecnejmu hodnoteniu „chaosu“, reagovali akýmsi protiprúdnym návratom k nadčasovej spiritualitnosti a k transcendentálnym hodnotám, ukotveným hlboko v religioznej zážitkovej skúsenosti európskeho kresťana, či priamo západného (francúzskeho) katolíckeho. Prítom pre mladých slovenských básnikov – katolíckych teológov bolo rovnako dôležité a inšpiratívne, že sa tu spirituálne hodnoty kresťanskej religiozity neprezentovali kazateľsky, ale cez bytostne subjektívne prežívanie týchto hodnôt, ktoré sa nasledovne zlozku aj čisto ľudskej formácie osobnosti básnika, a preto sa artikulujú prostredníctvom „čistej“ básnickej imaginatívnosti, oslobodenej od tradičnej exhortovaného didaktizmu a moralizátorstva.“³

Je teda zjavné, že katolícka moderna vniesla do „medziliterárneho kontextu slovenskej poézie tridsiatych rokov také kontakty a typologické súvislosti, ktoré kultúrne obohatili jeho dobovú štruktúru. Dokladujú to Hlbina i Harantove časopisecky uverejňované preklady z francúzskej poézie, neskôr Šprincov prekladateľský záujem o Rilkeho a taliansku poéziu. No zaznamenať treba aj typologickú súvislosť s vývinom českej medzivojnovnej poézie.“⁴ Zároveň si však dokázali udržať aj vlastnú umeleckú identitu.

Haranta, už v čase svojich univerzitných štúdií, začal prekladať básne francúzskych básnikov. Tieto preklady sa snažil uverejniť na začiatku tridsiatych rokov v Slovenských pohľadoch i vo Svätovojevskej Kultúre. V roku 1931 získaval prostredníctvom korešpondencie s vtedajším tajomníkom Matice slovenskej Štefanom Krčmárom „direktívy“ (smernice) o tom, ako správne prekladať básne cudzích autorov (riešili problematiku významu prekladaných slov, rytmických vzorcov a pod.). Samotný Krčmár napokon vyzýval mladého talentovaného básnika a prekladateľa, aby mu poslal „viac prekladov Valéryho, prípadne i s krátkou štúdiou o básnikovi.“⁵

V auguste roku 1932 poslal mladý bohosslovec Ján Haranta preklad i pôvodinu Valéryho (francúzsky básnik-intelektuál, zbožňovateľ „zúfalej čistoty“ poézie) básne

s názvom *Le vin perdu* (Stratené víno) vtedajšiemu redaktorovi Kultúry Štefanovi Zlatošovi so slovami: „Má svoju tradíciu, lebo s básňou sme sa listovne zaoberali s Krčmárom, tajomníkom Matice, keďže som prosil o jej vytlačenie v *Pohľadoch*. Vám poslaný preklad stál ma mnoho námah v direktívach, podaných mi Dr. Krčmárom. Čo i obsahove verš svetský, môže ho i Kultúra vyniesť, do ohľadu berúc Valéryho samotného. Ak môžete, pán profesor, dajte mi direktívy Vy v písaní. To je zle, že človek je veľmi samotný v písaní veršov.“⁶

Na základe uvedenej korešpondencie si môžeme všimnúť neustálu snahu mladého bohosslovca, ovplyvneného umeleckými avantgardnými prúdmi, o plodnejšie spojenie poézie s náboženstvom. Zároveň, spolu s ďalšími príslušníkmi katolíckej moderny, viedol „čitateľov k vyšším duchovným nárokom“⁷ v spiritualizácii básnickej tvorby.

V rokoch 1931 – 1935 Haranta horlivo korešpondenčne diskutoval – najmä o dielach francúzskych, talianskych, ale i slovenských spisovateľov – so šéfredaktorom časopisu Elán, Jánom Smrekom. V tých rokoch mu v danom časopise vyšlo množstvo článkov, v ktorých mapoval umeleckú kva-

lita ktorá ho priviedla cez lomujúce hľadanie – prejdúc nietscheovským pesimizmom, pragmatizmom Jamesa, elánvitom Bergsonovým, futurizmom Marinettiho – napokon ku kresťanskému mysticismu. Harantovi bola „veľkosť jeho génia“ Papiniho blízka i kvôli tomu, že on sám sa viackrát zmienil o tom, ako vznikali jeho básne. Rodili sa v hlbokéj trýzni básnikovej duše. Podľa Papiniho musí mať básne poslanie kozmické a básnikovi musí byť akousi úľavou. Pretože „svet je konglomerátom šialených jedincov, besniaciach po jedle a peniazoch, po roztrúženom vyťahovaní sa vo fote-loch, po vladarení atď. V tejto chorľavej atmosfére musí sa nájsť kedy-tedy spraviedlivé individuum, ktoré premôže seba, svet, život a bude schopné tvoriť, oživovať uspatý tajomný názor na veci, chápať neobyčajnosť vo všednosti, jej záhadu, a nájsť harmonický sklad krásy i v samej smeti. Ludia sú chladní, slepí a nemí. Keby si rýpal dlátom do ich srdca, ozve sa ti spodný tón molovej kvality. Hľadať je v sebe vlastného génia. Tvor hŕčevnate, mocne, pokiaľ máš silu, tvor aj bezdôvodne, len abys' udesil, len abys' utešil, len abys' hádzal medzi ľudí slovo a vlastnú krv.“⁸

Ján Haranta - Kritické state o dielach zahraničných autorov a prekladová tvorba

litu knižných publikácií zahraničných autorov a zároveň o nich oboznamoval slovenského čitateľa. V liste, zo 14. novembra 1931, zasiela bohosslovec Haranta do Elánu dva preklady veršov od slovinského básnika Srečka Kosovela (zomrel vo veku 22 rokov), pochádzajúce z jeho jedinej básnickej zbierky s názvom *Pesmi*. Dané básne, spoločne s malým pripomenutím o Kosovelovi – keďže sa, ako Haranta sám píše, „o slovianskom juhu tak málo u nás píše a zaiste veľa vie“⁹ – vyšli v januárovom čísle časopisu Elán v roku 1932. Mladý bohosslovec videl v Kosovelovi hlboko tragicky založeného básnika, „ktorý zprvoti bol horlivým ospevovateľom Krasu, neskôr sa pridružil k sociálnej nôte, ktorú vyspieval úprimne a kryštaly čiste. V tomto pridružení stal sa vodcom novej slovinskej poézie. (...) Ako sociálne spievajúci básnik niesol na sebe poetický charakter biedy a krivd svojej zeme, nového, no nie v každom prípade šťastného povojenného Slovinska. „Prišiel jej pevec slovinské dežele“, začína svoje „*Pesmi*“.“¹⁰ O danom básnikovi sa Haranta zmienil i o mnoho rokov neskôr v časopise *Kysuce*, keď v rozhovore so Štefanom Šimákom charakterizoval svoju prekladateľskú činnosť ako nasledovne: „Ako študent preložil som zo slovinčiny vari zo 10 básni Srečka Kosovela. Z nich najmä „*Extáza smrti*“ je podnes memento. „*Krásna, ach, bude Európy smrť*...“ Pamätáme na to? Chceme predísť katastrofe?“¹¹ V Katolíckych novinách, v roku 1976 pri príležitosti 50. výročia smrti tohto slovinského básnika, prebásnil Haranta jeho verše Biele hviezdy a Zlaté oblaky. Vo výraze a myšlienke jeho poézie videl podobnosť s poéziou Ivana Krasku.

V roku 1932 sa v časopise Elán Haranta zmieňuje o ďalšom významnom predstaviteľovi slovinskej poézie Ottonovi Župančičovi. V jeho tvorbe nájdeme „lahodne vypestovaný básnický výraz, majstrovské vystihnutie vnuknutí básnikových. Lyrický pevec, Otton Župančič („*Časá opojnosti*“, „*Čez plan*“, „*Samogovori*“ a i.) stáva sa po vojne národným bardom Slovincov, keď z hlbokéj senzibility, pestrej obrazovnosti, mladstvej náladovosti, prešiel do písania veršov pre svoju zem („*V zarje Vidove*“), pre všetkých južných Slovanov. (...) *Lyrická poézia Župančičova vyvíja z mocných koreňov, miestami až vášnivo*.“¹²

V Smrekovom časopise vyšiel Harantovi – tiež v roku 1932 – aj článok o živote a tvorbe talianskeho konvertitu Giovanniho Papiniho s názvom *Kúzlo veľkosti* Papiniho. V liste, zo dňa 2. marca 1932, pripomína šéfredaktorovi Elánu, že o danom „mysliteľovi málo píše Česi a ešte menej Slováci.“¹³ Následne dodal, že v príspevku „sa usiloval shrnúť nie našudovaný materiál článkov, ale podať akýsi rez knihou „*Hotový človek*“ od G. Papiniho.“¹⁴ V tvorbe tohto básnika, narodeného v Toskáne v roku 1881, vycítil duševný tragiku,

Nadšený záujem o francúzsku literatúru (nielen o poéziu) prejavil Haranta v istej kritickéj stati, v ktorej predstavil slovenskej literárnej verejnosti najnovší román katolíckeho humanistu, básnika, prozaika, dramatika a esejistu Francoisa Mauriaca. Román *Le mystère Frontenac* (Tajomstvo), ktorý i francúzska kritika prijala s veľkou úctou, označil za nádhernú a jemu blízku apoteózu „*materinskej lásky, umelecké Tajomstvo vlastného autora, s nádychom vrúcnosti a prehĺbenej meditácie nad krbom rodinným*. Strany, ktoré rezonujú vo vašom vnútri, rayonnantné úryvky o čistej láske, ktorá tvorí rodinu a ospravedlňuje jej súcosť i na nedokonálnych základoch ľudských a prirodzených.“¹⁵

Ďalšie tajomstvo, tentoraz mystiky francúzskeho básnika Ch. Baudelaire, skúmal Haranta prostredníctvom knihy Jeana Pommiera s názvom *La mystique de Baudelaire* (O Baudelaireovej mystike). Pommer sa v danej publikácii zaoberal Baudelaireovým úsilím vytvoriť novú literárnu estetiku, následne jeho záujmom obohatiť nové umelecké metódy, hľadaním syntéz medzi hudbou, vôňou, zmyslami, farbou a slovom. „*Na prvých stranách knihy preberá autor možnosť vysvetliť komplikovaný sonet „Correspondances“, potom prechodí do hlbších jeho analýz a odkrýva v Baudelaireovi duchovného objaviteľa, v ďalšom zmysle akéhosi hermeneutika fyzionomie, stále bažiaci po nespokojných cestách za Tajomstvom, ktoré nás obklopuje*.“¹⁶

Začiatkom tridsiatych rokov začína na Slovensku – a to najmä u predstaviteľov katolíckej moderny – nesmierny záujem o umeleckú tvorbu francúzskeho jezuitu Henriho Bremonda (1865 - 1933). V súvislosti s jeho tvorbou sa v našej literatúre začal udomácňovať pojem tzv. „čistej poézie“. Je známe, že Bremondovým najväčším znalcom a prekladateľom bol P. G. Hlbina, ale z kňazských básnikov písal o ňom aj R. Dilong, Haranta či P. Oliva.¹⁷ Bremondove knihy *Čistá poézia*, ale najmä *Modlitba a poézia*, obsahovali akýsi návod o tom, „ako dospieť k špecificky katolíckej náboženskej poézii.“¹⁸ Práve preto sa Haranta v článku *O nebohom abbé Bremondovi*, uverejnenom v roku 1933 v časopise *Slovák*, zmieňuje o ňom ako o autorovi, ktorý mal výrazný a veľmi aktívny vplyv na novokatolícku slovenskú poéziu. „*Nevedel o tom, že pod Tatrami rastú mu malé bylinky nim zasiate, ktoré usilujú sa po pochopiť a s nevedsednou vďačnosťou prilievajú k jeho dielu*.“¹⁹ Práve Henri Bremond, „*približiac otázku k svetlu absolútna, čerpal z extáz mystikov a z modlitby pozemšťanov prvý zdroj, ako vysvetliť kúzlenný fakt poézie, ktorej nevysvetliteľný čarovný fond unáša ľudského ducha*.“²⁰

Mladý bohosslovec štrasburskej univerzity vyvíjal naďalej aktívne úsilie nielen o spropagovanie zahraničnej literárno-ume-

leckej kultúry u nás, ale snažil sa prezentovať aj slovenskú kultúru práve na mieste, kde študoval. Začiatkom januára v roku 1933 napísal Jánovi Smrekovi list, v ktorom ho informuje, že „*Elán už tu má niekoľkých priateľov*.“²¹ Zároveň dodáva, že týchto priateľov však nemá medzi československými kultúrными konzulátmi, rozširujúcimi tézu, že „*slovenčina za 25 rokov zahynie*.“²² Haranta sa dokázal postaviť za Slovensko, jeho jazyk, kultúru i literárnu tvorbu. V článku *La revue Francaise de Prague* poukázal na to, že táto revue síce vstupuje „*do trinásteho ročníka a veľmi účinne slúži svojmu cieľu, ktorým je: posilnenie stykov, stopovanie kultúry, literárnej kroniky, divadla, časopisov, kníh, života, združenie – medzi dvoma priateľskými štátmi*“²³, ale zároveň táto práca ležérne kotví „*v prístave nevíšmavosti a pyšnej odmietavosti oproti Slovencu! Keď si preberieme bilanciu prác z roč. vlnajšieho (1933) ne-nájdeme tam ani najmenšej zmienky o slov. kultúre a jej položení v dnešnom európskom rámci. Ak sa môže prekladať do franc. Seifert, Wolker, Čep, prečo práve nie, na základe toho istého práva, Lukáč, Smrek, Urban? Vadou tejto revue je neobjektivnosť*

a akýsi priveľmi oficiálny náter.“²⁴

Následne v rokoch 1934 – 1935 uverejnil Haranta v Smrekovom časopise ešte kritické state o zbierke veršov mladého talentovaného básnika Leóna Manota (poznali sa osobne), Sansonovom diele *Bolesti dnešných ľudí* a Sertillangesovom súbore otázok a odpovedí z publikácie *Recueillement* (Rozjímanie). Manotovu zbierku veršov *La clairiere dans la vie* (Rúbaň v živote) zhodnotil z hľadiska myšlienky, výrazu a tvaru, ako príbuznú s „*tvorbou niektorých slov. básnikov* (...) *Manotova poézia ide za smerom čistej poézie Bremondovej. Ovzdušie katolíckeho univerzalizmu Claudelovho, náboženského intimizmu Pierre de Nolhaca a tvorivého intelektuizmu Valéryho, vplývalo na zrodenie nového básnického štýlu, zrejmej pôvodnosti a vysokej úrovne poézie Manotovej. Účinne sa prejavuje jej hĺbka vtedy, keď slovo jej vyvíja zo zriedka uvedomeného ľudského vnútra, v ktorom zápasia spory sil*.“²⁵ V Sansonovom diele *Bolesti dnešných ľudí*, zase pociťoval snahu autora vyvinúť veľké úsilie o to, aby našiel i v „*ľudskej úbohosti mnoho nádhery, ktorú jej dáva život, žitý pod zorným uhlom večnosti*.“²⁶ Zároveň v publikácii kresťanského mysliteľa Sertillangesa, pracujúceho s veľkou vervou na vnútornej premene svojho čitateľa, videl „*desať minút duševnej kultúry cez deň*“²⁷, ktorá môže byť obohacujúcim čítaním aj literatúry či umenia.

V druhej polovici tridsiatych a začiatkom štyridsiatych rokov 20. storočia „*stávala sa katolícka spiritualita súčasťou literatúry aj tým, že mladí stredoškolskí či vysokoškolskí básnici, ovplyvnení súvekom modernou, začali do slovenčiny sústavnejšie prekladať sv. Terezku z Lisieux, francúzsku karmelitánsku predstaviteľku spirituálnej lyriky*.“²⁸ V článku *Veľké dni v Lisieux*²⁹ píše Haranta o tejto „*najväčšej svätice modernej doby*“ v súvislosti s náboženskými oslavami dokončenia monumentálnej stavby baziliky, „*ktorá dáva svetu zvestovať a posväcovať dôležitosť tereziánskeho kultu*.“ Významnú podstatu diela i kultu sv. Terezky videl v tom, že svätou sa chcela stať nie z akéhosi „*deliria po veľkosti, ale preto, že príliš vážne pochopila význam slov Majstrových: Budte dokonali, ako váš Otec nebeský dokonaly je a ak nebudete ako maľučki, nevojďte do kráľovstva nebeského. Byť ako dieťa, nepýtať sa prečo, ale horúco milovať Boha, žiť v láske Božej, v nej a skrze ňu mlovať nekonečné, každým bitím srdca, každým krokom, svojho bližšieho a aj smrť si žiadať len preto, aby sme žili v nekonečnom sporení s touto láskou a aby sme mohli tam hore dobre činiť úbohým pozemšťanom („*ruže sypať na zem*“), to je program ťažký a len zvláštna milosť Božia pomáhala Terezke do omegy ho uskutočniť.“³⁰*

V ďalších rokoch svedčili o vyhranenom Harantovom kresťanskom svetonázo-

re preklady próz známeho francúzskeho katolíckeho autora Pierre l' Ermita, ktorý napísal okolo päťdesiat románov a z nich boli niektoré aj sfilmované. Prózy, v ktorých Pierre l' Ermita vychádzal z každodenného ľudského života, Harantovi značne imponovali. Podľa neho sa francúzsky autor v diele *Muž svojej generácie* snažil vyjadriť svoje názory na vedu, spomína boľševizmus ako náказu a na kríž hľadá ako na symbol viery, prekvitajúci v srdci kresťanských robotníkov. Haranta preklad zaktualizoval a použil slovenské reálie. V roku 1938 uverejnil v časopise *Trenčín* ďalší preklad Ermitovej didaktickej prózy s názvom *Stretnutie s Bohom*. Následne na to, v roku 1940, vyšiel v Trnave vo vydavateľstve „*Posla*“ aj preklad prózy *Potrebuje ešte Boha ...?* Niekoľko smelých pohľadov do tvári dneška.³¹

Ján Haranta, ako prekladateľ, siahol aj po tvorbe lyrického básnika z Kalkaty Rabinrandátha Thákura, nositeľa Nobelovej ceny za duchovné piesne. Na jeho pamiatku preložil a uverejnil v Katolíckych novinách roku 1978 básne s názvom *Moje dieťa*. O tri roky neskôr bol taktiež v Katolíckych novinách uverejnený jeho preklad Thákurovej prózy *Zobrák a kráľ*³². Významnou myšlienkou danej prózy je, že i chudobný môže obdarovať bohatého, pretože jedno obilné zrno má cenu zlata. Thákurovu poetickú otázku (spoločne s jeho fotografiou) môžeme nájsť na pohľadnici, ktorú adresoval vtedajšiemu dekanovi – farárovi Jánovi Harantovi do obce Svinná pri Trenčíne Paľo G. Hlbina: „*Keď smrť raz zaklope na tvoje dvere, čo jej ponúkneš?*“ Hlbina na ňu zároveň odpovedá: „*Ponúknem jej lásku a priateľstvo. Tvoje milé pozvubená a srdečnú vďaku za ne*.“³³

I táto prekladateľská aktivita Jána Harantu, spoločne s jeho kritickými článkami, svedčila v tých rokoch o rozmáhaní sa náboženskej tematiky a náboženskej inšpirácie v súvekej slovenskej literatúre.

POZNÁMKY:

- 1 PAŠTEKA, J.: Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny. Bratislava: Lúč, 2002, s. 123.
- 2 ŠMATLÁK, S.: Dejiny slovenskej literatúry II. Bratislava: LIC, 2001, s. 342 – 343.
- 3 Tamtiež.
- 4 Tamtiež.
- 5 Korešpondencia Š. KRČMÁRY – J. HARANTA, Archív literatúry a umenia v Martine, signatúra 165 A 38.
- 6 Korešpondencia J. HARANTA – Š. ZLATOŠ, Archív Spolku svätého Vojtecha v Trnave, fasc. 278/106.
- 7 PAŠTEKA, J.: Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny. Bratislava: Lúč, 2002, s. 118.
- 8 Korešpondencia J. HARANTA – J. SMREK, Archív literatúry a umenia v Martine, signatúra 181 E 30.
- 9 J. H.: Srečko Kosovel, slovinský básnik. In: Elán, r. 3, 1932, č. 5, s. 6 – 7.
- 10 ŠIMÁK, Š.: Predstavujeme kysuckých autorov. In: *Kysuce*, r. 1969, č. 49, s. 3.
- 11 J. H.: Francúzske vydanie o Župančičovi. In: Elán, r. 3, 1932, č. 1, s. 8.
- 12 Korešpondencia J. HARANTA – J. SMREK, Archív literatúry a umenia v Martine, signatúra 181 E 30.
- 13 Tamtiež.
- 14 HARANTA, J.: Kúzlo veľkosti Papiniho. In: Elán, r. 3, 1932, č. 7, s. 8.
- 15 J. H.: Najnovší román Fr. Mauriaca. In: Elán, r. 4, 1933, č. 1, s. 8.
- 16 J. H.: Kniha o Baudelaireovej mystike. In: Elán, r. 4, 1933, č. 9, s. 6.
- 17 Porovnaj PAŠTEKA, J.: Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny. Bratislava: Lúč, 2002, s. 103.
- 18 Tamtiež, s. 126.
- 19 HARANTA, J.: O nebohom abbé Bremondovi. In: *Slovák*, r. 15, 1993, č. 192, s. 8.
- 20 Tamtiež.
- 21 Korešpondencia J. HARANTA – J. SMREK, Archív literatúry a umenia v Martine, signatúra 181 E 30.
- 22 Tamtiež.
- 23 J. H.: La revue Francaise de Prague. In: Elán, r. 5, 1934, č. 5, s. 7.
- 24 Tamtiež.
- 25 J. H.: León Manot: La clairiere dans la vie (Rúbaň v živote). In: Elán, r. 5, 1934, č. 4, s. 5.
- 26 J. H.: R. P. Sanson: Douleurs des hommes d'aujourd'hui (Bolesti dnešných ľudí). In: Elán, r. 6, 1935, č. 2, s. 6.
- 27 J. H.: A. D. Sertillanges: Recueillement. In: Elán, r. 6, 1935, č. 3, s. 8.
- 28 PAŠTEKA, J.: Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny. Bratislava: Lúč, 2002, s. 124.
- 29 HARANTA, J.: Veľké dni v Lisieux. In: *Trenčín*, r. 14, 1937, č. 28, s. 1 – 2.
- 30 Tamtiež, s. 2.
- 31 ERMITÉ, P.: *Potrebuje ešte Boha ...?* Niekoľko smelých pohľadov do tvári dneška. Trnava: Vydavateľstvo Posla, 1940, 58 s.
- 32 RABINDRANÁTH, T.: *Zobrák a kráľ*. In: *Katolícke noviny*, r. 96, 1981, č. 2, s. 5.
- 33 Korešpondencia P. G. HLBINA – J. HARANTA, Archív literatúry a umenia v Martine, signatúra 165 A 22.